

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Diplomová práce

**Udržitelný rozvoj venkova. Případová studie obce
Kněžice**

Bc. Natálie Průšová

© 2024 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Natálie Průšová

Veřejná správa a regionální rozvoj – c.v. Hradec Králové

Název práce

Udržitelný rozvoj venkova. Případová studie obce Kněžice.

Název anglicky

Sustainable rural development. A case study of the village of Kněžice.

Cíle práce

Cílem diplomové práce je zhodnocení, zda obec Kněžice naplňuje principy udržitelného rozvoje.

Metodika

Teoretická část práce je založena na rešerši dostupné odborné literatury zabývající se problematikou udržitelného rozvoje.

Praktickou část práce představuje případová studie obce Kněžice. Za použití vhodných indikátorů pro malé obce bude provedeno vyhodnocení, zda obec přispívá k udržitelnému rozvoji z ekonomického, sociálního a environmentálního hlediska a jaké jsou možná doporučení pro zlepšení situace v oblasti udržitelného rozvoje.

Doporučený rozsah práce

60 – 80 stran.

Klíčová slova

Udržitelný rozvoj, pilíře udržitelného rozvoje, venkov, obec, Kněžice, indikátory udržitelného rozvoje pro malé obce

Doporučené zdroje informací

- KELLER, Jan. *Až na dno blahobytu*. Praha: EarthSave, 2005. ISBN 80-903085-7-0.
- KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář : kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-86-9.
- MAJEROVÁ, Věra; HÉROVÁ, Irena. *Český venkov 2008 : proměny venkova*. V Praze: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, 2009.
- MOLDAN, Bedřich. *(Ne)udržitelný rozvoj : ekologie – hrozba i naděje*. V Praze: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0769-7.
- Moldan, Bedřich. *Podmaněná planeta*. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2999-5.
- NOVÁČEK, Pavel. *Udržitelný rozvoj*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2795-9.

Předběžný termín obhajoby

2022/23 LS – PEF

Vedoucí práce

Mgr. Jan Brabec, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra humanitních věd

Elektronicky schváleno dne 21. 3. 2024

prof. PhDr. Michal Lošťák, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 25. 3. 2024

doc. Ing. Tomáš Šubrt, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 25. 03. 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Udržitelný rozvoj venkova. Případová studie obce Kněžice" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 26. 3. 2024

Bc. Natálie Průšová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala panu Mgr. Janu Brabcovi, Ph. D. za čas a odborné konzultace, které mi poskytl při vedení této práce. Dále bych chtěla poděkovat starostovi obce Kněžice, panu Milanu Kazdovi, za čas a informace, díky nimž tato práce mohla vzniknout.

Udržitelný rozvoj venkova. Případová studie obce Kněžice

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na téma udržitelného rozvoje venkova, kde je pomocí vybraných indikátorů udržitelného rozvoje pro malé obce hodnocena obec Kněžice, nacházející se ve Středočeském kraji.

V teoretické části práce jsou nejprve vysvětleny hlavní principy udržitelného rozvoje a jeho historie na základě odborné literatury. Dále je udržitelný rozvoj rozveden z hlediska jeho základních pilířů – ekonomického, sociálního a enviromentálního. Z roviny spíše obecné se práce postupně zaměřuje na prostředí České republiky a následně na venkovský prostor.

V rámci praktické části diplomové práce je provedeno hodnocení obce Kněžice na základě vybraných indikátorů určených pro malé obce. Tento proces zahrnuje analýzu veřejně dostupných dat a rozvojového dokumentu obce Kněžice. Na základě této analýzy je pak v závěrečné části zhodnocen stav udržitelného rozvoje v obci Kněžice.

Klíčová slova: udržitelný rozvoj, pilíře udržitelného rozvoje, obec Kněžice, venkov, indikátory udržitelného rozvoje

Sustainable rural development. A case study of the village of Kněžice

Abstract

The thesis focuses on the topic of sustainable rural development, where the village of Kněžice, located in the Central Bohemian Region, is evaluated for sustainable development using selected indicators for small municipalities.

In the theoretical part of the thesis, the main principles of sustainable development and its history are first explained based on academic literature. Sustainable development is further elaborated in terms of its basic pillars - economic, social, and environmental. From a more general perspective, the thesis gradually focuses on the environment of the Czech Republic and subsequently on rural areas.

In the practical part of the thesis, an evaluation of the village of Kněžice is performed on selected indicators designed for small municipalities. This process includes the analysis of publicly available data and the development document of the village of Kněžice. Based on this analysis, the state of sustainable development in the village of Kněžice is then evaluated in the final section.

Keywords: sustainable development, pillars of sustainable development, the village of Kněžice, rural, indicators of sustainable development

Obsah

1 Úvod.....	10
2 Cíl práce a metodika	11
2.1 Cíl práce	11
2.2 Metodika	11
3 Teoretická východiska	12
3.1 Úvod do problematiky udržitelného rozvoje.....	12
3.1.1 Pojem udržitelný rozvoj.....	12
3.1.2 Historické pozadí udržitelného rozvoje	14
3.1.3 Základní pilíře udržitelného rozvoje.....	15
3.1.3.1 Ekonomický pilíř	16
3.1.3.2 Sociální pilíř	18
3.1.3.3 Enviromentální pilíř.....	19
3.2 Udržitelný rozvoj na úrovni ČR.....	20
3.2.1 Udržitelný rozvoj v právním rámci ČR	20
3.2.2 Vliv vládních politik a programů na udržitelný rozvoj v ČR.....	22
3.2.2.1 Aktéři udržitelného rozvoje.....	22
3.2.2.2 Koncepce rozvoje venkova.....	23
3.2.2.3 Program rozvoje venkova.....	24
3.2.2.4 Program obnovy venkova.....	25
3.2.2.5 Místní Agenda 21	25
3.3 Udržitelný rozvoj v prostředí českého venkova.....	26
3.3.1 Vymezení venkova	26
3.3.2 Principy a strategie pro udržitelný rozvoj venkova	29
3.3.2.1 Strategický plán rozvoje obce	29
3.3.2.2 Územní plán.....	30
3.3.3 Koncepce udržitelného rozvoje venkova	31
4 Vlastní práce	33
4.1 Obec Kněžice – stručný popis obce	33
4.1.1 Historie.....	33
4.1.2 Samospráva obce	34
4.1.3 Geografické členění a přírodní podmínky	34
4.1.4 Obyvatelstvo	35
4.1.5 Občanská vybavenost	36

4.1.6	Spolupráce	37
4.1.7	Program rozvoje obce Kněžice	39
4.1.7.1	Oblast rozvoje ekonomických aktivit	39
4.1.7.2	Zlepšení životního prostředí	39
4.1.7.3	Oblast rozvoje v sociální oblasti.....	39
4.2	Analýza udržitelného rozvoje obce Kněžice na základě vybraných indikátorů pro malé obce	40
4.2.1	Indikátory pro hodnocení udržitelného rozvoje	40
4.2.2	Analýza	41
4.2.2.1	Ekonomický pilíř	41
4.2.2.2	Sociální pilíř	46
4.2.2.3	Enviromentální pilíř.....	49
5	Shrnutí výsledků a diskuse.....	54
6	Závěr.....	58
7	Seznam použitých zdrojů	59
8	Seznam obrázků, tabulek a grafů	63
8.1	Seznam obrázků	63
8.2	Seznam tabulek	63
8.3	Seznam grafů.....	63

1 Úvod

Myšlenka udržitelného rozvoje má kořeny hluboko v historii, ačkoliv v dnešním moderním kontextu nabývá důležitosti. Zdůrazňuje potřebu uspokojit současné potřeby lidstva, aniž by byla ohrožena schopnost budoucích generací uspokojovat své vlastní potřeby. S narůstajícími výzvami, jako jsou klimatické změny, ztráta biodiverzity či vyčerpávání přírodních zdrojů, je důležitější než kdy jindy si uvědomovat význam tohoto konceptu. Na toto téma vznikají a budou vznikat mnohé vědecké studie, stanoviska a závazky, strategické plány vlád, rozvojové dokumenty měst a obcí, které mají klíčový význam pro naši budoucnost. Nicméně, jak upozornil český filozof Erazim Kohák ve své knize Zelená svatozář, úspěšné naplňování těchto dokumentů není možné bez politické a občanské vůle.

Tato práce se zaměří na hodnocení obce Kněžice, která leží ve Středočeském kraji, na základě vybraných indikátorů pro udržitelný rozvoj. S více než 500 obyvateli představuje tato obec dobrý příklad toho, jak úsilí a iniciativy ze strany zastupitelů obce přispívají k jejímu rozvoji. Tato práce bude analyzovat rozsah, v jakém tyto iniciativy ovlivňují udržitelný rozvoj této obce.

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Cílem práce je zhodnotit udržitelný rozvoj obec Kněžice na základě vybraných indikátorů udržitelného rozvoje pro malé obce.

2.2 Metodika

Teoretická část této práce čerpá z informací získaných z odborné literatury a internetových zdrojů zabývajících se tématy udržitelného rozvoje a rozvoje venkova. Tyto zdroje jsou uvedeny v Seznamu použitých zdrojů.

Praktická část analyzuje veřejně dostupná data obce Kněžice z hlediska vybraných indikátorů udržitelného rozvoje pro malé obce. Data jsou získána především z Českého statistického úřadu. Dalším zdrojem informací je rozvojový plán obce Kněžice. Autor této práce rovněž využívá osobních setkání se starostou, panem Milanem Kazdou, z nichž získává důležité informace a perspektivy týkající se rozvoje obce.

3 Teoretická východiska

3.1 Úvod do problematiky udržitelného rozvoje

Téma udržitelného rozvoje se stalo jedním z klíčových témat naší doby. Dozvídáme se o něm na mnoha místech a z různých zdrojů. Značný vliv na to, jak jsou témata udržitelného rozvoje prezentována ve společnosti, mají zejména média. Informují nás o událostech, trendech či inovacích a politických rozhodnutích, která ovlivňují budoucí směr společnosti.

S rostoucím významem tématu však může dojít k přehlcení informacemi a ztrátě jeho samotného významu. Udržitelný rozvoj totiž nezahrnuje pouze změnu životního stylu: přechod na elektromobilitu, omezování spotřeby jednorázových plastů či recyklace, nad kterou lze jistě spekulovat. Zahrnuje komplexní ohledy na ekonomické, sociální, enviromentální a kulturní aspekty lidského života a rozvoje. Vzhledem k tomu, že udržitelný rozvoj úzce souvisí s konceptem udržitelného rozvoje venkova, je proto nezbytné na úvod uvést význam tohoto pojmu, historické pozadí a základní pilíře, jež tvoří rámec pro dosažení vytyčených cílů.

3.1.1 Pojem udržitelný rozvoj

Udržitelný rozvoj je mnohostranný koncept a na jeho význam lze nahlížet z různých perspektiv; Moldan (2003) z hlediska ekonomického uvádí, že cílem je zajistit, aby aktiva, která generují určitý výnos, byla udržena na takové úrovni, která umožní tento výnos udržet dlouhodobě nebo ho dokonce zvýšit čili krátkodobé zisky by neměly být na úkor dlouhodobé stability. Ze sociální perspektivy jde rovněž podle Moldana (2003) o zajištění přístupu k základním životním potřebám, ke snížení sociálních nerovností mezi bohatými a chudými regiony, rozvoji lidské osobnosti a kvality života. To zahrnuje např. podporu vzdělávání či zachování místních kultur a tradic. Význam udržitelného rozvoje má i výrazný etický rozměr, což je vedle ekonomického, sociálního a enviromentálního aspektu považováno za zásadní prvek k dosažení udržitelnosti.

Tato myšlenka byla formulována ve zprávě Světové komise pro životní prostředí a rozvoj Naše společná budoucnost (také známá jako Brundtlandové zpráva) z roku 1987 a dala vzniku pravděpodobně první definici pojmu udržitelného rozvoje: „*Trvale udržitelný rozvoj je takový způsob rozvoje, který uspokojuje potřeby přítomnosti, aniž by oslaboval*

možnosti budoucích generací naplňovat jejich vlastní potřeby.“ (Naše společná budoucnost, 1991, s. 47)

Ganguly (1997) však tuto definici označuje jako mlhavou. Přestože je podle něj z hlediska ochránářské strategie veřejnosti srozumitelná, vytýká jí absenci teoretického rámce, bez kterého mohou vzniknout nedorozumění nebo omezení v hlubších analýzách a porozumění danému konceptu či strategii. Pokud není jasné, co přesně znamená dosažení udržitelného rozvoje, je obtížné hodnotit pokrok a provádět efektivní monitoring.

Podle Moldana (2021) má definice rovněž své nedostatky. Je totiž obtížné dosáhnout shody na tom, jak přesně určit objem a formu lidských potřeb. Taktéž je obtížné předvídat, jaké budou potřeby budoucích generací. Stejného názoru je i Nováček (2011), který definici označuje jako vágní a všeobjímající a postrádá v ní vůbec definici lidských potřeb. Přesto Moldan (2015) považuje definici „*jako důležité východisko, a to zejména s poukazem na dvě skutečnosti: především na její rozměr etický, ohled k budoucím generacím, ke generacím lidí dosud nenarozených, a na kriticky důležitou dlouhodobou perspektivu, časový horizont bez jakéhokoliv omezení do budoucnosti.*“ Dodává, že navzdory kritice a snahám dosud nebylo možné najít novou, obecně akceptovatelnou definici. (Moldan, 2015, s. 330) Dokonce i český právní řád, konkrétně zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů přijal tuto definici s mírnými úpravami: *"Trvale udržitelný rozvoj společnosti je takový, který umožňuje současným i budoucím generacím uspokojovat základní životní potřeby, aniž by narušoval rozmanitost přírody nebo přirozené funkce ekosystémů."* (Moldan, 2003, s. 132)

Od zveřejnění první definice uplynulo více než 30 let, a za tu dobu prošel svět významnými proměnami. Z pohledu udržitelného rozvoje byly přijaty a implementovány politiky a iniciativy na globální i místní úrovni s cílem dosáhnout udržitelnějšího způsobu života. V průběhu let došlo k zvýšení povědomí o otázkách udržitelnosti. Spotřebitelé se stávají více informovanými a firmy reagují, začínají chtít nechtě integrovat zásady udržitelnosti do svých obchodních modelů. V technologických i jiných oblastech došlo k velkým pokrokům a tím vznikl prostor i pro nové diskuse – nepřeceňujeme jako společnost důvěru v technologická řešení? Nepřevyšuje náš důraz na ekonomickou prosperitu naši angažovanost v otázkách udržitelnosti? Jsme ochotni udělat kompromisy ve prospěch udržitelnosti?

3.1.2 Historické pozadí udržitelného rozvoje

Udržitelný rozvoj představuje komplexní koncept, který vychází z historických událostí, jež sahají do minulosti a odráží vývoj myšlení společnosti v oblasti životního prostředí, společenské spravedlnosti a ekonomické prosperity. Mezi významné milníky udržitelného rozvoje můžeme zařadit:

Zpráva Naše společná budoucnost – v roce 1983 byla na popud Organizace spojených národů (dále jen „OSN“) založena Světová komise pro životní prostředí a rozvoj v čele s tehdejší norskou ministerskou předsedkyní Gro Harlem Brundtlandovou. Jejím hlavním úkolem bylo zkoumat souvislosti mezi životním prostředím a rozvojem a předložit návrhy na udržitelný rozvoj. V roce 1987 tato Komise vydala již výše zmiňovanou zprávu, která je považována za klíčovou pro otevření diskuse na mezinárodní úrovni.

Agenda 21 a Deklarace z Ria de Janeiro – v roce 1992 byl na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji schválen akční plán s názvem Agenda 21 (nikoli právně závazný dokument), jež vytýčil cíle a strategie pro udržitelný rozvoj na přelomu 21. století. Zahrnuje různá témata, jako jsou např. snaha o udržitelný hospodářský rozvoj s ohledem na životní prostředí, podpora udržitelného rozvoje na místní úrovni, zapojení občanů do rozhodovacích procesů, ochrana a udržitelné využívání přírodních zdrojů, mezinárodní spolupráci mezi zeměmi. Z principů a cílů Agendy 21 vychází nástroj Místní Agenda 21, který slouží k aplikaci udržitelných strategií a opatření na místní a regionální úrovni. Deklarace z Ria de Janeiro představuje celkem 27 zásad, které se týkají udržitelného rozvoje, ochrany životního prostředí a hospodářského rozvoje.

Strategie udržitelného rozvoje Evropské unie – strategie byla schválena v Göteborgu v roce 2001 a obnovena v roce 2006. Součástí se stala opatření zaměřená na klimatické změny, zodpovědnější hospodaření s přírodními zdroji, veřejné zdraví a dopravu. (Gombala, 2020)

Globální cíle udržitelného rozvoje (Sustainable Development Goals, SDGs) je soubor 17 cílů a 169 podcílů, které byly přijaty členskými státy OSN v roce 2015. Tyto cíle mají za cíl řešit klíčové globální výzvy do roku 2030 a vytvořit trvale udržitelný a inkluzivní svět. Cíle jsou vzájemně propojené a vzájemně se ovlivňují.

Aplikace principů závisí na podmínkách v dané zemi, v daném místě nebo regionu. Obecné principy tvoří rámec, konkrétní opatření musí brát v úvahu místní specifika. Česká republika, jakožto člen OSN, se zavázala k implementaci cílů do vládních a místních strategií.

Zda se podaří cílů, kritiky často označovaných jako ambiciózních, do roku 2030 celosvětově dosáhnout je velmi obtížné předpovědět, a to s ohledem na aktuální dění. V roce 2023 jsou problémy jako dopady pandemie COVID-19, válečné konflikty, energetická krize, klimatické změny a kybernetické útoky stále aktuální a mají významný dopad na světovou i domácí politiku, ekonomiku a společnost. Závisí tak na mnoha faktorech. Hypoteticky by mohlo dojít k naplnění některých udržitelných cílů pomocí globální spolupráce mezi zeměmi, které společným úsilím mohou např. zavádět opatření na snížení emisí skleníkových plynů¹ či pomocí inovací a technického pokroku mohou přispívat k řešení energetické krize². Dalším faktorem, jenž má vliv na dosažení cílů, jsou samotní občané. Změna chování ve společnosti a uvědomění si potřeby změny, by mohla vést k tlaku na politické představitele a realizaci opatření ve prospěch udržitelného rozvoje.

3.1.3 Základní pilíře udržitelného rozvoje

Jak již bylo uvedeno v jedné z předchozích kapitol, udržitelný rozvoj představuje mnohostranný koncept, který v sobě spojuje především sociální, ekonomická a enviromentální hlediska. Tři základní pilíře udržitelného rozvoje vznikly v reakci na rozpoznání potřeby komplexního a vyváženého přístupu k rozvoji. Aby bylo možné dosáhnout pokroků v oblasti udržitelného rozvoje, je nezbytné jednotlivé cíle umět změřit, monitorovat, vyhodnocovat neboť bez toho by zůstal koncept pouze teoretickým rámcem. Pro sledování a hodnocení dosaženého pokroku v rámci tří základních pilířů udržitelného rozvoje existuje řada indikátorů, která jsou důležitá pro monitorování pokroku v plnění Cílů udržitelného rozvoje (dále jen „SDGs“).

¹ Klíčovým strategickým rámcem je tzv. Green Deal neboli Zelená dohoda pro Evropu, která má svými nástroji docílit klimaticky neutrální Evropy do roku 2050. Další iniciativou je soubor legislativních návrhů a opatření FIT FOR 55, jenž má docílit snížení emisí o 55 % do roku 2030.

² V důsledku ruské invaze na Ukrajinu a narušení celosvětového trhu s energiemi, Evropská komise realizuje plán REPowerEU, jehož cílem je snížit závislost na ruských fosilních palivech a urychlit transformaci Energetické politiky.

Skandinávským zemím, především Finsku, Švédsku a Dánsku, se významně daří plnit SDGs. V globálním hodnocení se Česká republika za rok 2023 umístila na 8. místě ze 166 hodnocených zemí.

Toto hodnocení bylo provedeno pomocí ukazatele udržitelného rozvoje (tzv. SDG indexu), kde dosáhla skóre 81,9 ze 100. (Sustainable Development Report, Dashboard, 2023) Hodnota může být chápána jako procentuální úspěšnost v dosahování cílů. Dalo by se tvrdit, že dosažení udržitelnosti je na dosah. Opak je však pravdou. Je důležité si uvědomit, že udržitelnost není konečným cílem, ale neustálým procesem. Otevírají se nové hrozby, výzvy a příležitosti. To, co může být přínosem jedné zemi nebo společenství, může naopak přitížit druhé zemi nebo společenství. Např. elektromobily, které jsou považovány za ekologický dopravní prostředek. Pro jejich výrobu jsou využívány suroviny, které se těží v rozvojových zemích a často vedou k ničení životního prostředí a sociálním problémům (porušování lidských práv a svobod). (Těžba kobaltu: Jak vysoká je její cena a kdo za ni platí?, 2023)

3.1.3.1 Ekonomický pilíř

Jedním z hlavních aspektů ekonomického pilíře udržitelného rozvoje je ekonomický růst, který respektuje sociální a environmentální faktory. Cílem je vytvořit systém, který není závislý na vyčerpání přírodních zdrojů, je odolný vůči krizím, inovativní a přináší prospěch celé společnosti. Často používaným měřítkem ekonomické úspěšnosti je makroekonomický ukazatel – hrubý domácí produkt (dále jen „HDP“), který je mnohdy interpretován i jako ukazatel kvality života. Nováček k tomuto uvádí, že *„pokud je HDP brán jako hlavní indikátor prosperity, pokroku a kvality, jedná se o zavádějící ukazatel. HDP totiž nepostihuje služby, které lidé dělají mimo oficiální trh (např. práce v domácnosti), nesleduje ilegální produkci (např. nepřiznané zisky) a nepostihuje škody na životním prostředí či dlouhodobé škody v důsledku čerpání neobnovitelných zdrojů.“* (Nováček, 2011, s. 259)

Czesaný (2007) řadí do ekonomického pilíře následující témata a soubory ukazatelů:

- a) Zdroje a efekty ekonomického růstu – efektivní využívání pracovní síly, surovin a technologií podporuje růst produktivity a ekonomickou dynamiku (má pozitivní vliv na sociální rozvoj, zlepšení životních podmínek, vzdělání a zdravotní péči). Pro dosažení udržitelného růstu ekonomiky je nezbytná odpovědnost a úsilí o minimalizaci

negativních dopadů na životní prostředí prostřednictvím implementace udržitelných postupů, snižování emisí a ochrany přírodních zdrojů.

(zaměstnanost, investice, spotřeba energie, spotřeba materiálu, doprava)

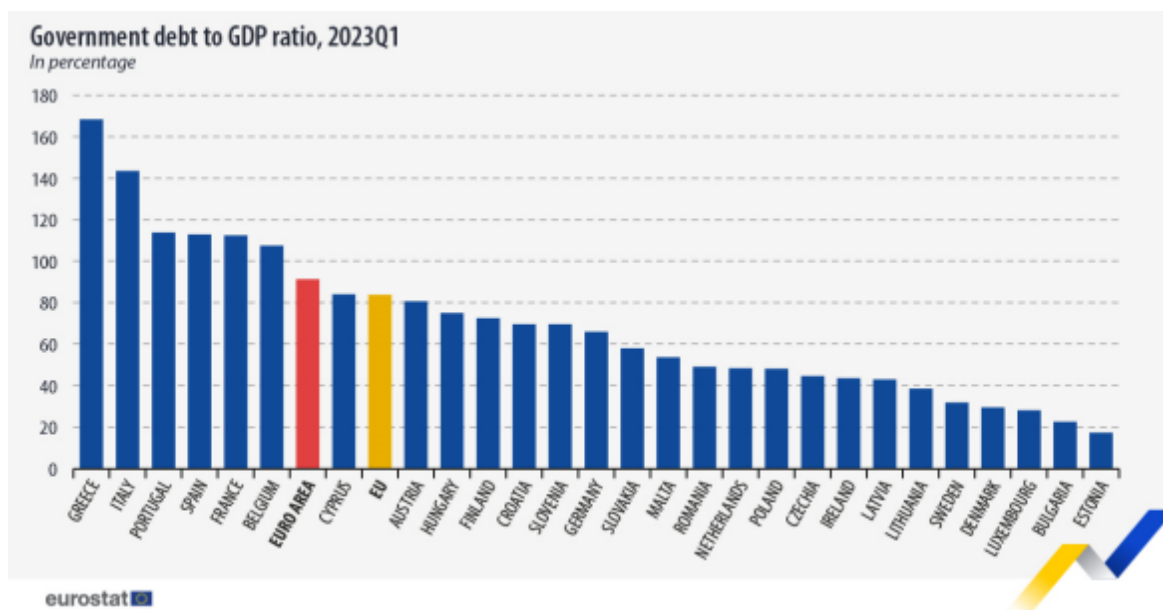
- b) Úspory a investice do budoucnosti – hodnocení úspor a investic, které se zaměřují na dlouhodobou udržitelnost a budoucí rozvoj.

(výdaje na vzdělání, výdaje na výzkum a vývoj, míra úspor)

- c) Makroekonomická stabilita – k hlavním rysům patří nízká a stabilní inflace, která představuje pomalu rostoucí ceny a předvídatelnost, což umožňuje plánování budoucích výdajů a investic. Dále vyváženosť veřejných rozpočtů a běžného účtu platební bilance. (HDP, spotřebitelské ceny, saldo veřejných rozpočtů)

- d) Konvergenční procesy – mapování vývoje úrovní reálné a nominální konvergence v oblasti ekonomického výkonu a produktivity zdrojů, posuzování silných a slabých stránek konvergenčních procesů.

K dosažení udržitelného ekonomického rozvoje je klíčová příznivá makroekonomická situace. Tuto podmínku v současnosti některé státy Evropské unie (dále jen „EU“) nemusí splňovat. Průmyslový sektor slábne, což může mít důsledky jak pro zaměstnanost, tak pro celkovou konkurenceschopnost. Rostoucí ceny energií představují další výzvu, která zatěžuje domácnosti i podniky a zvyšuje jejich náklady. Problémy s vysokým zadlužením postihují nejen evropské státy, což značně ohrožuje jejich stabilitu a významně narušuje úsilí o udržitelný rozvoj.

Obrázek č. 1 - Dluh států EU vůči HDP, zdroj: ec.europa.eu/eurostat/

Obrázek č. 1 na předchozí straně představuje pořadí členských států EU v zadluženosti vůči HDP. Je patrné, že Česká republika patří mezi členské státy EU s nižší mírou zadlužení. Nicméně je důležité poznamenat, že je jednou z mála zemí EU, která se potýká s negativními dopady pandemie covid-19 a současné energetické krize. Výkon ekonomiky stále nedosáhl úrovně z konce roku 2019, což naznačuje, že dosažení předpandemických úrovní je stále v nedohlednu. Z důvodu neudržitelných veřejných financí současná vláda prosadila úsporný balíček, který však k zajištění veřejných financí nebude dostačující a pravděpodobně bude nutné přijmout další úsporná opatření. (Výhledy české ekonomiky pro rok 2024, 2024)

3.1.3.2 Sociální pilíř

S ekonomickým pilířem je vzájemně propojen sociální pilíř, který představuje důležitý aspekt udržitelného rozvoje a zaměřuje se na sociální spravedlnost, lidský kapitál a participativní zapojení občanů. Cílem je především zajistit zlepšení kvality života a rozvoje lidské osobnosti.

Organizace spojených národů pro rozvoj považuje pro kvalitu života zásadní:

- možnost žít dlouhý a zdravý život,
- možnost nabývat vědomostí,
- možnost přístupu k důstojnému životu a informacím.

V návaznosti na to představila Index lidského rozvoje (dále jen „HDI“), který hodnotí tři hlavní oblasti: zdraví (měřené dětskou úmrtností a průměrnou délkou života), vzdělání a příjem (odvozený z HDP na osobu). Tímto způsobem se snaží poskytnout komplexnější pohled na úroveň životních podmínek obyvatel než pouhý ekonomický ukazatel jako hrubý domácí produkt. HDI je vyjádřen na relativní škále od 0-1 a je zajímavé, že např. bývalé socialistické země dosahují lepší pořadí podle HDI než podle HDP. To lze vysvětlit tak, že tyto země kladou větší důraz na faktory jako gramotnost, vzdělání a základní péči. Jinak řečeno, země nemusí mít nejvyšší ekonomický výkon (měřený HDP), ale mohou dosahovat relativně vysoké úrovně lidského rozvoje díky investicím do lidského kapitálu a sociálních služeb pro obyvatele. (Nováček, 2011, s. 260)

Jedním z klíčových prvků sociálního pilíře je boj proti chudobě a nerovnosti. Moldan (2003) upozorňuje na to, že i když je spravedlnost důležitá, existují hluboké sociální rozdíly mezi jednotlivými státy, které nejsou snadno vyřešitelné. Zdůrazňuje, že údaje o nerovnosti samy o sobě nemusí plně odhalit společenský rozvoj, demokracii, svobodu nebo stabilitu.

Zpochybňuje možnost stanovit "ideální" úroveň sociální rovnosti a naznačuje, že boj proti extrémní chudobě je důležitý, avšak neexistuje jednoznačné řešení pro optimální úroveň rovnosti. Nakonec ale uznává, že myšlenka sociální spravedlnosti je klíčovým prvkem udržitelného rozvoje.

3.1.3.3 Enviromentální pilíř

Dalším neméně důležitým aspektem, který tvoří tzv. trojúhelník udržitelného rozvoje je enviromentální pilíř. Nejčastěji bývá spojován s problematikou životního prostředí, avšak zahrnuje mnohem více než úsilí o ochranu přírody.

Podstatou tohoto pilíře je dosáhnout minimalizace dopadů lidské činnosti na životní prostředí a docílit rovnováhy mezi ekosystémy a lidskou populací. Jedním z hlavních problémů spojených s rovnováhou je rapidní nárůst lidské populace a využívání ekosystémů. Tento problém byl již predikován ve zprávě Naše společná budoucnost, kdy *„nárůst populace může vyvíjet větší tlak na zdroje a v oblastech, kde lidé převážně strádají, může také zpomalit vzestup životní úrovně. Problémem není jen početní stav obyvatelstva, ale i rozdělování zdrojů... Intenzivní zemědělství, regulace vodních toků, těžba nerostných surovin, emise tepla a jedovatých plynů do ovzduší, komercializace lesního hospodářství a genové manipulace – to vše jsou příklady toho, jak lidé zasahují při hospodářském rozvoji do přírodních systémů.“* (Naše společná budoucnost, 1991, s. 48)

Keller (2005) poněkud utopisticky mluví o vztahu mezi ekonomickým růstem a jeho dopadem na přírodu. Mluví o tzv. ekologickém účetnictví, což znamená, přičítat k cenám výrobků i hodnotu přírody, která byla výrobou poškozena. Autor si je plně vědom toho, že pokud by se tyto náklady měly začít plně hradit, došlo by k zhroucení ekonomického systému. Nicméně dodává, že pokud tyto náklady zůstanou nezaplaceny, zhroutl by příroda. Varuje tak před ignorováním ekologických dopadů v centralizované společnosti.

Na jedné straně je obtížné dosáhnout rovnováhy s ekosystémy kvůli jejich dynamice a nepředvídatelnosti. To je patrné zejména v situacích, kdy se vyskytují přírodní katastrofy nebo se objevují nové druhy chorob, jako je celosvětová pandemie COVID-19, která bude v historii považována za zásadní událost. Na druhou stranu však existuje možnost přispět k udržitelnosti pomocí inovativních přístupů, zejména v oblasti zemědělství a obnovitelných zdrojů energie. Efektivním nástrojem pro realizaci potřebných změn jsou však relevantní data, která umožňují přesněji zaměřit opatření na konkrétní problémy identifikované v dané

oblasti. Jako příklad můžeme uvést měření emisí, zejména skleníkových plynů, spotřebu energie, kvalitu mořské vody, dostupnost spodních vod, úroveň eroze a degradace půdy, spotřebu průmyslových hnojiv, produkci odpadů, a další.

3.2 Udržitelný rozvoj na úrovni ČR

Pojem udržitelný rozvoj získává v kontextu České republiky stále větší význam, což je zejména důsledek vlivu EU³. Pro EU se stal klíčovým tématem a prioritou, a tato důležitost se promítá i do politik a strategií všech členských států, včetně České republiky. EU poskytuje finanční podporu a stimuly pro projekty s udržitelným zaměřením, čímž členské státy motivuje k dosažení cílů spojených s udržitelným rozvojem – dosáhnout ekonomického růstu a zároveň zajistit spravedlivé podmínky pro občany s minimálními negativními dopady na životní prostředí. V této souvislosti ČR přistupuje k implementaci udržitelného rozvoje do svých politik, právního rámce a iniciativ napříč různými sektory.

Mezi stěžejní nástroje finanční podpory EU řadíme:

- Strukturální fond Evropský zemědělský záruční fond (EAGF)
- Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova (EAFRD)
- Evropský sociální fond (ESF)
- Fond soudržnosti (CF)

3.2.1 Udržitelný rozvoj v právním rámci ČR

Téma udržitelného rozvoje v právním rámci České republiky zahrnuje širokou škálu legislativních opatření a politik, které mají za cíl podporovat ekonomický, sociální a environmentální rozvoj způsobem, který je dlouhodobě udržitelný. Níže uvedený výčet zákonů je omezen, nicméně princip udržitelného rozvoje je zohledněn v jeho různých oblastech.

Právní normou nejvyšší kategorie je Ústava České republiky a zákony (například o životním prostředí, ochraně ovzduší, o odpadech či územním plánování). Na ni navazují závazné a nevynutitelné normy nižšího stupně, včetně nařízení, vyhlášek a dalších předpisů na národní, regionální a obecní úrovni. Tyto normy obvykle formuluje explicitní regulace

³ Česká republika vstoupila do Evropské unie dne 1. května 2004 společně s Polskem, Slovenskem, Maďarskem, Estonskem, Lotyšskem, Slovinskem, Litvou, Maltou a Kypr. Jednalo se o dosud největší rozšíření EU.

obsahující limity a další omezení. Důležitými komponentami právního rámce jsou rovněž závazné metodické zásady a předpisy, jež mohou mít dosah od globální úrovně (např. dokumenty OSN nebo Světové obchodní organizace) přes národní až po místní úpravy (např. obecní vyhlášky). (Moldan, 2021, str. 69)

Pro Českou republiku, jakožto člena EU, jsou rovněž zásadní normy označované jako "evropské". ČR v průběhu přistoupení k EU integrovala do svého právního systému platné normy, které jsou obvykle ve formě směrnic a které je třeba implementovat do právního systému v daném termínu. Důležitým nástrojem jsou rovněž nařízení, jež nabývají účinnosti na celém území EU bezprostředně po schválení Evropským parlamentem a Radou Evropské unie. Pro všechny členské státy představují tyto evropské normy rámec pro dosažení právní shody a integraci s evropským právním systémem.

Ústava České republiky je právním dokumentem, který stanovuje principy a hodnoty, na nichž je postaven český právní systém a společnost. V rámci udržitelného rozvoje hraje zásadní roli, neboť poskytuje právní rámec a hodnotové základy pro formování politik a rozhodování na všech úrovních společnosti:

„Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.“

„Politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasováním. Rozhodování většiny dbá ochrany menšin.“

„Stát dbá o šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství.“

(Ústava ČR, 1993)

Zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje upravuje podmínky poskytování podpory regionálnímu rozvoji, působnost ústředních správních úřadů, krajů a obcí s cílem dosáhnout dynamického a vyváženého rozvoje s důrazem na zlepšení kvality života a životního prostředí. Rovněž koordinuje opatření podporující hospodářskou, sociální a územní soudržnost, včetně využívání fondů a programů Evropské komise. Dále stanovuje pravidla pro činnost evropských seskupení pro územní spolupráci v souladu s předpisy EU.

Zákon č. 283/2021 Sb., stavební zákon stanovuje pravidla a postupy pro řízení stavební činnosti. Významný vliv na udržitelný rozvoj měst, obcí a venkovských oblastí má především územní plánování viz § 38 „Cílem územního plánování je soustavně a komplexně řešit funkční využití území, stanovovat zásady jeho plošného a prostorového uspořádání a vytvářet předpoklady pro udržitelný rozvoj území spočívající ve vyváženém vztahu

podmínek pro příznivé životní prostředí, pro hospodářský rozvoj a pro soudržnost společenství obyvatel území, který uspokojuje potřeby současné generace, aniž by ohrožoval podmínky života generací budoucích.“

Zákon č. 541/2020 Sb., o odpadech představuje komplexní rámec pro odpadové hospodářství v České republice, s důrazem na ochranu lidského zdraví, ochranu životního prostředí a udržitelnost. Jedním z důležitých prvků zákona je zapojení obcí a místních samospráv do procesu implementace efektivních systémů sběru a recyklace odpadů.

3.2.2 Vliv vládních politik a programů na udržitelný rozvoj v ČR

Vládní politiky a programy mají zásadní úlohu při formování rámce pro udržitelný rozvoj. Jejich cílem je vytvářet integrovaný přístup k rozvoji, který zohledňuje vzájemné propojení ekonomických, sociálních a environmentálních aspektů. Zde však vstupuje důležitá podmínka, kterou zdůrazňuje Kohák (1998) – i když může být teoreticky propojení těchto aspektů dosaženo prostřednictvím opatření a strategií, samotné teoretické modely jsou nedostatečné, pokud ve společnosti chybí politická a občanská vůle k jejich uplatnění. Ekologický problém, stejně jako otázky udržitelného rozvoje, vyžadují nejen kvalitní teoretické základy, ale také silnou politickou a občanskou podporu. Co když ale občanskou vůli ovlivňuje / limituje nedostatek informací? Na tuto otázku má jasné stanovisko Keller: „*Ten, kdo chce, může si opatřit dostatek informací, které mu oprávněnost jeho tušení exaktně potvrdí. Nikdo dokonce ani lidem neupírá svobodu začít ihned jednat tak, aby jejich šance na přežití již dále neklesaly. Přesto lidstvo nedělá pro svou záchranu téměř nic.*“ (Keller, 1993, s. 101) Naráží tak na to, že i přes dostupnost informací, lidé často nevyužívají své schopnosti jednat a spoléhají se na centralizovanou moc: „*Vždyť oni už to nějak zařídí*“ (Keller, 1993, s. 101)

Prosazování udržitelného rozvoje by tak nemělo zůstat pouze na rovině teoretických strategií, ale také aktivního zapojení aktérů udržitelného rozvoje a prosazování těchto strategií v praxi.

3.2.2.1 Aktéři udržitelného rozvoje

Na formování a ovlivňování dění se podílí různě silné subjekty – tzv. aktéři udržitelného rozvoje. Tyto aktéry je možné chápat jako instituce, skupiny či jednotlivce, kteří se aktivním způsobem angažují v daném území. V souvislosti s rozvojem venkova není vymezení aktérů na národní úrovni jednoduché, jelikož venkov není kompetenčním

zákonem svěřen jednomu resortu. Rozkládá se především mezi Ministerstvem zemědělství ČR (dále jen „MZe“) a Ministerstvem pro místní rozvoj ČR (dále jen „MMR“). Na krajské úrovni vstupuje do rozvoje venkova aktivně celá řada aktérů mezi ně patří např. Krajská informační střediska pro rozvoj zemědělství a venkova a rovněž na místní úrovni existuje několik aktérů, kteří mají značný vliv na rozvoj venkova. (Binek, 2009) Nicméně co podle Binka (2009) negativně ovlivňuje koordinační roli veřejné správy na venkově, je roztržitost malých obcí, jež často čelí nedostatku finančních prostředků a omezenému komunikačnímu a koordinačnímu mechanismu.

Pro úspěšnou implementaci udržitelných politik a programů je tak klíčové zabezpečit transparentní a efektivní komunikaci. Tuto činnost mohou zajišťovat a prakticky zajišťují různé asociace jako např. Národní síť zdravých měst, Svaz měst a obcí České republiky nebo neziskové organizace např. Institut pro udržitelný rozvoj či projekt RCE Česko. Nelze opomenout činnosti Dobrovolných svazků obcí či Místních akčních skupin, jež představují spojovací články mezi veřejným sektorem, soukromým sektorem a občanskou společností na místní úrovni. Právě Místní akční skupiny jsou příkladem uplatňování metody LEADER⁴. Tato metoda pracuje na principu přístupu zdola nahoru („bottom up“), což znamená, že místní aktéři se podílejí na rozhodování o rozvojové strategii venkovského území a výběru priorit a opatření. (Binek, Jan et al., 2020) Místní akční skupiny fungují jako platforma pro aktivní zapojení obyvatelstva a partnerství mezi veřejným, soukromým a občanským sektorem, a tím podporují udržitelný rozvoj venkovských oblastí. Jejich role tak nespočívá pouze v samotné realizaci projektů, ale také v podpoře transparentní komunikace.

3.2.2.2 Koncepce rozvoje venkova

Koncepce rozvoje venkova (dále jen „KRV“) představuje vedle Strategického rámce ČR 2030 a Strategie regionálního rozvoje ČR 21+ (dále jen „SRR 21+“) další klíčový strategický dokument. Jejím cílem je definovat jednotný národní přístup k rozvoji venkovských oblastí v České republice a sloužit jako základní koncepční materiál pro strategické řízení venkovského rozvoje ze strany MMR. Odpovídá programovému období EU a platnosti SRR 21+ platné v letech 2021–2027. KRV dále rozpracovává strategický

⁴ Název LEADER je zkratkou francouzského výrazu „Liaison Entre Actions Développement de l'Économie Rurale" - v překladu „Propojení aktivit rozvíjejících venkovskou ekonomiku“.

rámec v kontextu venkovských oblastí, s důrazem na rozmanitost venkova. (Koncepce rozvoje venkova, 2024) KRV představuje 4 části – vymezení území, analýza, strategické cíle a implementace. Definuje 5 strategických cílů, pro které dále stanovuje specifické rozvojové cíle a aktivity.

Strategický cíl KRV	Analýza problémů a potřeb venkova
1. Lidé	Migrace obyvatelstva, nižší úroveň vzdělání, omezený přístup k zdravotní péči, omezená infrastruktura, nedostatečné pokrytí vysokorychlostního internetu či nedostatek pracovních příležitostí. To je výčet problémů, kterému venkov může čelit. Dle KRV je rozvoj možný jedině ve stabilních venkovských oblastech, kde lidé disponují vysokým lidským a sociálním kapitálem.
2. Sídla	Nedostatečná infrastruktura a vybavenost venkovských sídel jsou problémy, které postihují mnoho venkovských oblastí. Dle KRV vyžaduje řešení problému vzájemnou spolupráci mezi veřejným a soukromým sektorem včetně místních komunit. Dostatečná infrastruktura občanská vybavenost je klíčem k zvyšování kvality života obyvatel na venkově.
3. Životní prostředí	Nejen klimatické změny ovlivňují životní prostředí. V důsledku nešetrného zemědělství dochází k erozi půdy a degradaci krajiny. Změny v podnebí budou zanedlouho vyžadovat úpravu zemědělských postupů i co se výběru nových plodin týče. Řešení by měla zahrnovat opatření, která podpoří zdravé a stabilní prostředí pro život na venkově v souladu s respektováním přírody.
4. Ekonomika	Venkovské oblasti často závisí na jednom konkrétním odvětví, například zemědělství nebo lesnictví. Lidé z venkova často dojíždí za prací do měst. Nadějí pro řešení problému je vytvořit výkonnou, stabilní a diverzifikovanou ekonomiku, která venkovu zajistí hospodářský růst. Důležitý je v tomto směru koordinovaný přístup, který zohledňuje potřeby dané oblasti.
5. Plánování a spolupráce	Řešení udržitelného rozvoje venkova by dle KRV mělo nadále probíhat podporou strategického plánování, které zohledňuje specifika každého regionu. Cílem je posilovat partnerské vztahy mezi obcemi, mikroregiony, místními akčními skupinami (MAS) a spřátelenými přeshraničními obcemi. Rovněž je kladen důraz na aktivní účasti všech skupin obyvatel ve strategickém plánování dané obce.

Tabulka 1 - Analýza problémů a potřeb venkova, zdroj: Koncepce rozvoje venkova, MMR 2019. Vlastní zpracování

3.2.2.3 Program rozvoje venkova

Program rozvoje venkova Ministerstva zemědělství (ČR) vychází ze Strategického plánu Společné zemědělské politiky EU (dále také „SZP EU“) na období 2023 – 2027, který je nástrojem dotační podpory zemědělského sektoru a venkova. Za předpokladu splnění specifických podmínek žadatelů je intervence zaměřena např. na:

- na šetrné využívání zemědělské půdy v souladu s ochranou a zlepšení životního prostředí,
- ekologické zemědělství,
- dobré životní podmínky zvířat,
- zalesňování zemědělské půdy,
- oblasti s přírodními a jinými omezeními,
- pozemkové úpravy,

- LEADER a další.

(Podpory rozvoje venkova, Strategický plán SZP EU 2023-2027)

3.2.2.4 Program obnovy venkova

Program obnovy venkova klade hlavní důraz na podporu vlastní aktivity obcí a mikroregionů. Jeho základem je uvědomění si jedinečných hodnot venkova a naléhavost dosažení jeho zdravého a komplexního rozvoje v souladu s principy udržitelného rozvoje společnosti a v širším kontextu regionální politiky ČR a EU. (Nunvářová, 2007, s. 61) Zaměřuje se např. na udržení, obnovu a rozvíjení místních tradic, spolupráci a rozvíjení partnerských vztahů, rozvoj podnikání, služeb a cestovního ruchu, zlepšení občanské vybavenosti, zachování vlastního obrazu venkova, úpravu veřejných prostorů a dalších.

V rámci tohoto programu vzešla soutěž Vesnice roku, kterou vyhlašuje MMR a MZe ve spolupráci se Svazem měst a obcí a Spolkem pro obnovu venkova ČR. Soutěž Vesnice roku není žádnou novinkou, první ročník byl zahájen pod názvem Soutěž o nejzdařilejší program obnovy vesnice již v roce 1995.

3.2.2.5 Místní Agenda 21

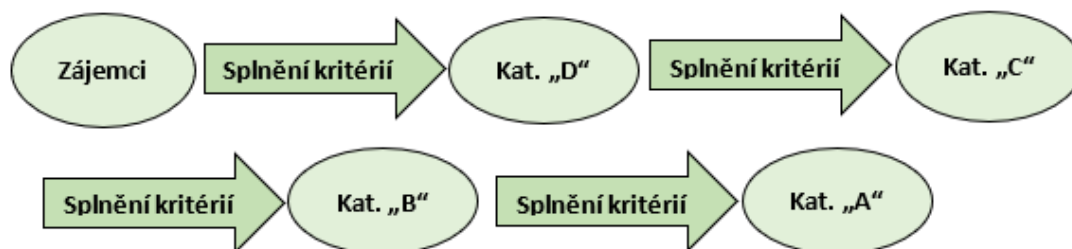
Místní Agenda 21 (dále jen „MA21“) není strategií, ale dalším nástrojem pomoci pro zavádění udržitelného rozvoje na místní a regionální úrovni. Vychází z globální iniciativy Agenda 21, rovněž přijaté na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v roce 1992 v Rio de Janeiru. Její uplatňování je zcela dobrovolné a není podmíněno zákonem.

MA 21 obsahuje 3 základní okruhy problémů:

- *sociálně-ekonomické problémy (změna vzorců chování, péče o zdraví, boj proti chudobě),*
- *zachování a šetrné využívání regionálních zdrojů rozvoje (např. ochrana přírody a krajiny, ochrana biodiverzity, ochrana ovzduší a vod, zajištění odpadového hospodářství, šetrné zacházení s obnovitelnými a neobnovitelnými zdroji, ...),*
- *posilování úlohy všech skupin obyvatel (např. zapojení žen, dětí a jejich organizací do rozhodování o svém regionu, podpora místních neziskových organizací, posilování místních podnikatelských aktivit, ...).* (Tomšík, 2020, s. 115)

Pracovní skupina Rady vlády pro udržitelný rozvoj vytvořila "Kritéria Místní agendy 21" s cílem integrovat a posuzovat místní komunity. Tato sada kritérií je rozdělena do čtyř

základních kategorií označených písmeny "A–D", s dodatečnou kategorií "Zájemci" pro začátečníky. Nejvyšší kategorie A a B signalizují, že realizátoři MA21 úspěšně zapojili veřejnost do procesu plánování a rozhodování, což se stalo klíčovou součástí řízení rozvoje města. Proces plnění MA21 funguje následovně:

Obrázek č. 2 - Hierarchie procesu MA21, zdroj: Frýdková in Nunvářová, 2007. Vlastní zpracování

Celkový počet registrovaných realizátorů MA21 je 115, z toho největší podíl v zastoupení má kraj Vysočina. (MA21 dnes, 2024) Příkladem pokročilého realizátora MA21 jsou města Jihlava a Chrudim, městská část Praha 14 a malá obec Bory s téměř 800 obyvateli. (Abecední přehled municipalit, 2024) Hodnocení probíhá např. v kategoriích: Správa věcí veřejných a Územní rozvoj, Životní prostředí, Udržitelná výroba a spotřeba, Doprava, Zdraví, Místní ekonomika a podnikání Vzdělávání a výchova, Kultura a volný čas.

3.3 Udržitelný rozvoj v prostředí českého venkova

3.3.1 Vymezení venkova

Venkov není homogenní, nýbrž velice různorodý prostor a jeho vymezení představuje srovnatelnou výzvu jako vymezení měst. Je spjato s různými přístupy, kdy se lze setkat s různými koncepty vymezení - buď jako zvláštního typu osídlení, který reflektuje specifické charakteristiky, nebo jako sociálního fenoménu, který zahrnuje komplexní síť vztahů a kulturních prvků, jež tvoří jeho podstatu. Existují výrazné rozdíly, a proto hodnocení vyžaduje pohled z více úhlů. Podle Majerové je však venkov obecně vymežován „jako řídko osídlený prostor, ve kterém má důležitou funkci zemědělství. Z hlediska demografického lze venkov vymežit nízkým počtem a hustotou obyvatel, z hlediska urbanistického specifickým typem zástavby a z hlediska sociologického např. jiným způsobem života.“ (Majerová, 2008, s. 15) Venkovské sídlo (vesnice) je termín používaný k označení osídlené oblasti

na venkově, které se od měst odlišují v charakteru zástavby, uspořádání ploch, velikosti staveb a jejich účelu, dále skladbou obyvatelstva a jeho počtem (v ČR je obvykle za venkovskou obec považována obec s hranicí 2000 obyvatel). Z pohledu legislativy jsou města i vesnice označovány jako obec, přičemž dle §1 zákona o obcích 128/2000 Sb. je „Obec základním územním samosprávným společenstvím občanů; tvoří územní celek, který je vymezen hranicí území obce.“

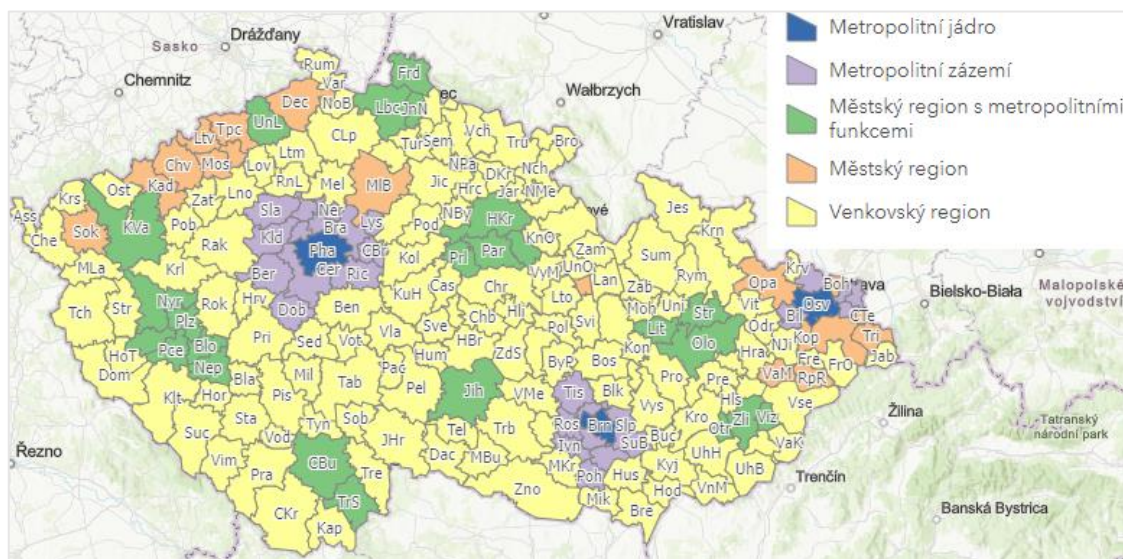
Pro vymezení venkova lze podle Maříkové (2005) použít tři kritérií dle skupin jeho měřitelnosti:

- a) Subjektivní vymezení venkova je omezeno na individuální dojmy, pocity a vnímání lidí. Někteří lidé mohou vnímat venkov pozitivně jako místo klidu a odpočinku, místo, kde se udržují tradiční hodnoty či může být některými vnímán negativně jako místo s nedostatkem dostupných služeb.
- b) Objektivní vymezení – kvalitativní se týká stanovení kritérií, která jsou sice specifikována, ale obtížně měřitelná. V tomto kontextu se jedná např. o architektonický vzhled nebo historický vývoj.
- c) Objektivní vymezení – kvantitativní jsou důležitá pro statistické a analytické účely. Kritéria jsou přesně definována a jsou měřitelná, nicméně jejich použití může být problematické. (Maříková in Majerová, 2008)

Binek a kol. (2007) rozlišuje dva druhy přístupů k vymezení venkovského prostoru:

- a) První přístup se soustřeďuje na omezený počet charakteristik a je využíván především v rámci regionální politiky:
 - podle definice Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) se vymezuje venkovský prostor na základě hustoty zalidnění, s kritériem 150 obyvatel/km² (v ČR se obvykle používá kritérium 100 obyvatel/km²),
 - definice venkovského prostoru od statistického úřadu EU (EUROSTAT) zahrnuje vedle hustoty zalidnění také absolutní počet obyvatel.
- b) Druhý přístup představuje komplexní pohled na území a zkoumá jak kvantitativní, tak kvalitativní charakteristiky sídelní, hospodářské, sociální a krajinné oblasti. Tento přístup vede k vytvoření rozmanitého souboru definic, jež mohou být těžce uchopitelné. Mezi další kritéria lze zařadit např. urbanistickou strukturu, architektonické znaky, sociální znaky, ekonomické znaky, veřejnou správu či velikostní znaky venkovské

oblasti. Česká republika se vyznačuje vysokou hustotou venkovských regionů, což zahrnuje četné malé venkovské obce viz obrázek č. 3 níže:

Obrázek č. 3 - Typologie území Česka, zdroj: www.arcgis.com. Vlastní zpracování

Rozptýlená struktura těchto obcí bývá předmětem diskusí, zejména pokud jde o ekonomický a sociální rozvoj, stabilitu orgánů, které jsou v malých obcích zvoleny, atd. V roce 2016 vydala OECD zprávu, ve které na tuto skutečnost upozornila s tím, že takový počet malých municipalit ovlivňuje kvalitu veřejných služeb a brání účinnému zavádění rozvojových projektů. (When size matters: scalling up delivery of Czech local services, 2016) Zda v budoucnosti dojde ke změně uspořádání struktur obcí nelze předem odhadnout. Reforma by vyžadovala nejen odvahu vládních představitelů, ale i zodpovědnost a spolupráci krajů, obcí i občanů. V kontextu této problematiky se mohou objevovat obavy malých obcí a občanů vůči změnám takového rozsahu. Především z potencionální ztráty autonomie a samosprávy. Místní představitelé a občané mohou vnímat centralizaci jako hrozbu v případě ovlivňování lokálních záležitostí, narušení harmonie a způsobu života v obci. Podle Pěluchy a kol. (2012) starostové menších obcí volají spíše než po slučování obcí, po změně financování obecních rozpočtů - tzv. rozpočtové určení daní (RUD), které by zajistilo navýšení příjmu a možnosti rozvoje.

Možnou alternativou slučování je vzájemná spolupráce obcí. Zákon 128/2000 Sb., o obcích umožňuje založit dobrovolný svazek obcí, který vystupuje jako právnická osoba. Předmětem spolupráce svazků mohou být např. oblasti hospodaření s odpady, podpora

kulturního a sociálního rozvoje, hospodaření se společným majetkem svazku či společný přístup k ochraně životního prostředí. Další možností rozvoje přináší sdružování v mikroregionech či Místních akčních skupinách.

3.3.2 Principy a strategie pro udržitelný rozvoj venkova

Problematika rozvoje venkova, jak uvádí Lošťák (2013), je komplexní a specifická. Zahrnuje různorodé procesy a aktivity, které jsou pevně propojeny s principy zemědělské politiky a využívají iniciativy místních obyvatel. Cílem není pouze vyrovnávání disparit mezi venkovem a městem, ale také využívat unikátnost venkovského prostoru a podporovat zachování jeho autenticity v ekonomických, sociálních a environmentálních oblastech – v souladu s principy udržitelného rozvoje.

V kontextu venkova získává uplatňování těchto principů zvláštní význam, neboť venkovské oblasti nesou kulturní a ekologickou hodnotu. Je proto nezbytné přistupovat k rozvoji venkova s ohledem na specifické potřeby a charakteristiku území. Venkovské obce mohou k problematice udržitelného venkova přistupovat především jako k příležitosti a současně jako k výzvě. Rozvoj venkova s ohledem na udržitelnost přináší širokou škálu možností. Zároveň je však třeba brát v úvahu výzvy spojené s nedostatkem financí, polohou území, omezenou dostupností infrastruktury a zejména s účastí místních obyvatel - udržitelný rozvoj předpokládá vyšší míru participace občanů, kteří by měli být aktivně zapojováni do procesů rozhodování a formulování strategií pro rozvoj. Občané nemusí vždy zájem o participaci sami projevovat, proto je vhodné vytvořit mechanismy a stimuly, které podnítky aktivní účast místních komunit. Tomu mohou pomoci veřejné konzultace, workshopy nebo zapojení občanů do projektů přímo ovlivňujících kvalitu života v jejich obci. Zajímavým příkladem může být výše zmiňovaná malá obec Bory, která pilotuje tzv. participativní rozpočet (sami obyvatelé mohou předkládat návrhy, na co obec vyčleněné finanční prostředky použije).

3.3.2.1 Strategický plán rozvoje obce

Strategické plánování představuje proces, který pomáhá definovat dlouhodobou vizi a cíle rozvoje. Předpokladem je tak definovat nejen strategické cíle, ale následně vytvořit strategii, kterou lze účinně implementovat. (Faltová Leitmanová et al., 2012) Přestože zákon o krajích č. 129/2000 Sb. připisuje zastupitelstvu obce pravomoc schvalovat program rozvoje, není strategické plánování pro obce právně závazné. To může vést k různým

přístupům obcí k procesu plánování – např. podcenit jeho důležitost. Při tvorbě efektivního strategického plánu rozvoje obce musí být předem definovaný předmět činnosti – vize, který zohledňuje historický vývoj obce a požadavky zájmových skupin (obyvatel, místních podnikatelů, škol apod.). Opět se jedná o jednu z dalších příležitostí, jak zapojit veřejnost do rozhodování rozvoje obce. Následuje stanovení strategických cílů a záměr – určit budoucí stavy vybraných oblastí (kam má být rozvoj směřován, aby byl udržitelný – např. podpora pracovních příležitostí, cestovního ruchu či podpora v sociální oblasti). Dalším krokem je formulace strategie např. pomocí SWOT analýzy, implementace strategie, kdy je zaváděna a realizována zvolená strategie do praxe. V poslední řadě je důležitá strategická kontrola, která poskytuje zpětnou vazbu. (Faltová Leitmanová et al., 2012)

Vytvoření strategického plánu může být pro udržitelný rozvoj obce přínosné. Lze ho považovat za užitečný nástroj pro identifikaci oblastí, které se mají rozvíjet nebo pro identifikaci potencionálních problémů a rizik. Napomáhá lepšímu využívání dostupných zdrojů (např. dotací) a efektivnějšímu řízení rozvoje – může být zaměřeno na zlepšení kvality života občanů, ochranu životního prostředí atd. Je však otázkou, zda se strategický plán rozvoje pro každou vesnickou obec vyplatí s ohledem na to, že některé obce mohou vnímat strategické plánování jako administrativní úkon bez praktických výsledků. Opět lze odkázat na Koháka (1998) s tím, že pokud není plán podporován, může se stát pouze dokumentem na papíře, který není skutečně implementován v praxi a tím ztrácí svůj smysl a potenciál.

3.3.2.2 Územní plán

Zatímco strategický plán rozvoj se soustředí na směr (filozofii) rozvoje (myšlenka o rozvoji), územní plán se zaměřuje na územní aspekty, resp. zabývá se fyzickou stránkou změn v území, ale přitom sleduje i společenský a hospodářský potenciál obce. Maier a kol. (2012) identifikuje dva hlavní cíle územního plánování, a to vytvářet předpoklady pro výstavbu a zároveň dbát o udržitelný rozvoj území. Požadavky udržitelného rozvoje je v územním plánu možné uplatňovat tzv. „*promotivně – vytvářet podmínky pro žádoucí směry rozvoje a nástroje které jej realizují a restriktivně – tedy neumožňovat disparitní vývoj, chránit hodnoty, které jsou nenahraditelné.*“ (Maier a kol., 2012, s. 46)

V kontextu venkovského prostoru je územní plán klíčovým nástrojem, který stanovuje hranice zastavěného území, plochy vhodné pro nové zástavby, oblasti pro přestavby, místa

určená pro veřejné stavby, plochy pro veřejně prospěšná opatření a rezervy pro budoucí územní plánování. Regulační plán obce pak představuje detailnější dokument, který specifikuje konkrétní pravidla a podmínky pro využívání jednotlivých částí území, např. vymezení stavebních parcel, určení typu zástavby, stanovení ochranných pásem či určení lokalit pro zelené plochy a veřejné prostory. Regulační plán tak slouží k zajištění udržitelného a funkčního prostředí. Územní plány, popř. regulační plány musí být tvořeny v souladu se zákonem č. 124/2021 Sb., stavební zákon a jeho prováděcích vyhlášek. Pro dosažení efektivního a vyváženého rozvoje území je vyžadována nejen aktivní spolupráce a participace občanů, ale i místních zemědělců, podnikatelů a dalších zainteresovaných stran. Proto by měl být proces transparentní a přístupný veřejnosti, aby občané mohli sledovat a porozumět rozhodnutím týkajícím se jejich prostředí.

3.3.3 Koncepce udržitelného rozvoje venkova

Za základní prvek venkovského života bylo historicky považováno zemědělství. Jeho roli významně ovlivnila nejedna historická událost. Zásadním milníkem lze považovat původně sovětskou ideu kolektivizaci a společného družstevního hospodářství, která byla od roku 1948 v bývalém Československu velmi intenzivně prosazována a její uplatňování vedlo k obrovským zásahům do stabilního venkovského způsobu života. Následky kolektivizace nebyly omezeny pouze na ekonomickou sféru. Výrazně byla zasažena sféra společenská - omezení vlastnických práv a svobody sedláků, kteří nuceně vstoupili do kolektivních družstev, vedlo k naprosté demotivaci. Společenská struktura venkova se změnila a ani po roce 1990 již nedošlo k úplné obnově tradičního způsobu života.

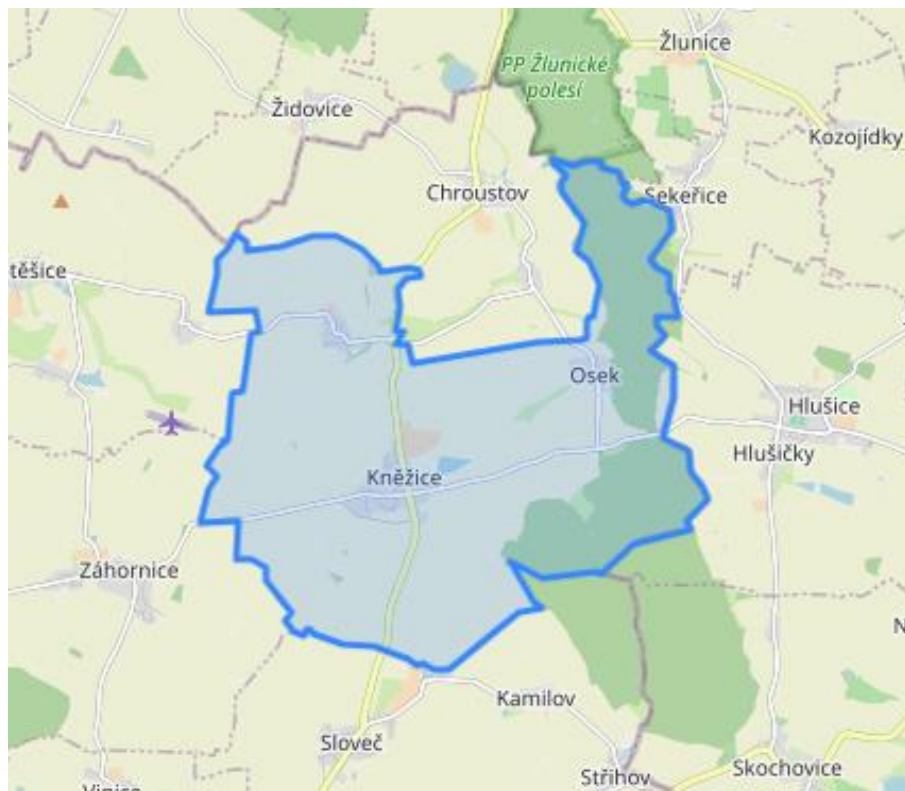
Podle Urbáškové (2013) má venkov potenciál stát se prostorem budoucnosti. Její argumentace zdůrazňuje potřebu opuštění jednostranné exploatace venkovského prostoru ve prospěch nového, integrovaného přístupu. Podpora venkova by měla být zaměřena na diverzifikaci zemědělství, posílení malých a středních podniků a vytváření pracovních míst. Dále klade důraz na ochranu přírodního bohatství venkova. Namísto zemědělského využívání by měl být venkov chápán jako prostor pro biodiverzitu a udržitelné hospodaření s přírodními zdroji. Uvedené však přináší několik úvah. Venkovské oblasti v ČR jsou velmi různorodé a liší se jak sociální, tak i ekonomickou strukturou. Obecně platí, že venkov v EU i v ČR často zahrnuje méně rozvinuté oblasti s četnými problémy, proto je snahou států odstraňovat nebo zmírňovat kumulativní regionální disparity. (Lošťák, 2013) Zdůraznění

potenciálu venkova jako prostoru pro budoucnost by tak mělo být provázeno realistickým přístupem k jeho současným výzvám. Za předpokladu, že by došlo ke snížení regionálních disparit, by se venkov mohl stát prostorem pro budoucnost, poskytujícím životaschopné možnosti pro podnikání, zaměstnanost a kvalitní životní prostředí. Avšak je třeba si uvědomit, že tento proces není krátkodobou záležitostí a bude vyžadovat dlouhodobé úsilí. Mnohdy může být obtížné zavádět přístupy k udržitelnému rozvoji venkova, zejména pokud je existující model hluboce zakořeněný.

4 Vlastní práce

4.1 Obec Kněžice – stručný popis obce

Správní území obce Kněžice se skládá z vlastní obce a jejích částí Dubečno a Osek. Katastrální území se vyznačuje celkovou výměrou 1958 ha. Obec leží ve Středočeském kraji a sousedí s Královéhradeckým krajem, okresy Hradec Králové a Jičín. Její sousedé jsou obce Sloveč, Záhornice, Chotěšice, Chroustov (okr. Nymburk), Hlušice (okr. Hradec Králové) a Žlunice (okr. Jičín). Nachází se asi 20 kilometrů severovýchodně od Poděbrad přibližně 5 kilometrů severně od Městce Králové.

Obrázek č. 4 – Mapa území obce Kněžice a místních částí, zdroj: www.geopas.cz

4.1.1 Historie

První zmínka o obci Kněžice se datuje k roku 1295, kdy byla původně situována na zeměpanských pozemcích. Pravděpodobně odtud pochází i její název Kněžice, který vychází z pojmenování vesnice jako sídlo lidí kněžových. V roce 1415 patřila obec Janu Straníku

z Kopidlna. Kopidlnští drželi kněžické panství, zahrnující kromě samotné vesnice také tvrz, dvůr a další obce jako Židochovice, Záhornice a dvory Voděhrady a Mezilesí, až do roku 1501. V období třicetileté války byla vesnice zcela vypálena a všechna stavení opuštěna. Uprostřed vsi se nachází původně dřevěný kostel sv. Petra a Pavla z 16. století, který byl v letech 1774-1777 přestaven do nynější pozdně barokní podoby. Ve vsi stojí několik plastik, Jan Nepomucký z roku 1876, Panna Marie od Kofránka z Vojic z roku 1874 a svatý Václav z roku 1888. Původně samostatné obce Osek a Dubečno vznikly pravděpodobně ve 14. století. Za zmínku stojí zdejší lidová architektura, které dominují chalupy postavené z nepálených cihel. (Historie obce Kněžice, Obec Kněžice, 2024)

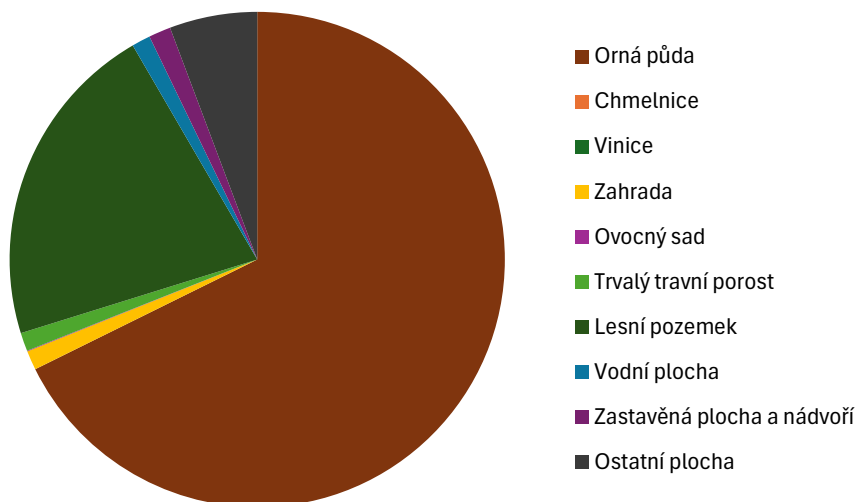
4.1.2 Samospráva obce

Obec Kněžice je územní samosprávná jednotka v České republice, která byla vytvořena dle zákona č. 128/2000 Sb., o obcích. Tento zákon stanovuje práva a povinnosti obcí a měst a zajišťuje, že obce mají autonomii při rozhodování o věcech, které se týkají jejich území a občanů. V čele obecního úřadu je starosta. V Kněžicích je tím od roku 1998 pan Milan Kazda (uvolněná funkce starosty, Sdružení nezávislých Kněžice) a místostarostkou je paní Jana Sedláčková (Sdružení nezávislých Kněžice). Zastupitelstvo obce tvoří 7 členů včetně starosty a místostarostky, z toho dva zastupitelé jsou opoziční. Obecní úřad poskytuje občanům služby Czech Point, legalizaci a vidimaci, matriční agendu, uzavírání sňatků, evidenci obyvatel či vybírání správních a místních poplatků. Obcí s pověřeným obecním úřadem je Městec Králové a obcí s rozšířenou působností je město Poděbrady. V rámci EU jsou definovány územní jednotky, které jsou určené ke statistickým účelům. V případě obce Kněžice je statistickou územní jednotkou LAU 1 (původně NUTS 4) okres Nymburk, statistickou územní jednotkou NUTS 3 je Středočeský kraj a statistickou územní jednotkou NUTS 2 jsou Střední Čechy.

4.1.3 Geografické členění a přírodní podmínky

Území zahrnuje část označovanou jako Střední Polabí, které je charakteristické teplejším a sušším podnebím a převážně zemědělskou funkcí krajiny, kterou definuje klasifikace EU jako oblast pro intenzivní zemědělství. Tato oblast je známá svými kvalitními půdami a příznivými klimatickými podmínkami, které umožňují pěstování široké škály produktů, včetně řepky, pšenice, ječmene, kukuřice, slunečnice, cukrovky, máku, hořčice, brambor a cibule. Obec Kněžice leží v nadmořské výšce 223 m n. m.

Následující graf poskytuje strukturovaný přehled druhů pozemků v obci spolu s jejich výměrou v hektarech k datu 31. 12. 2023.

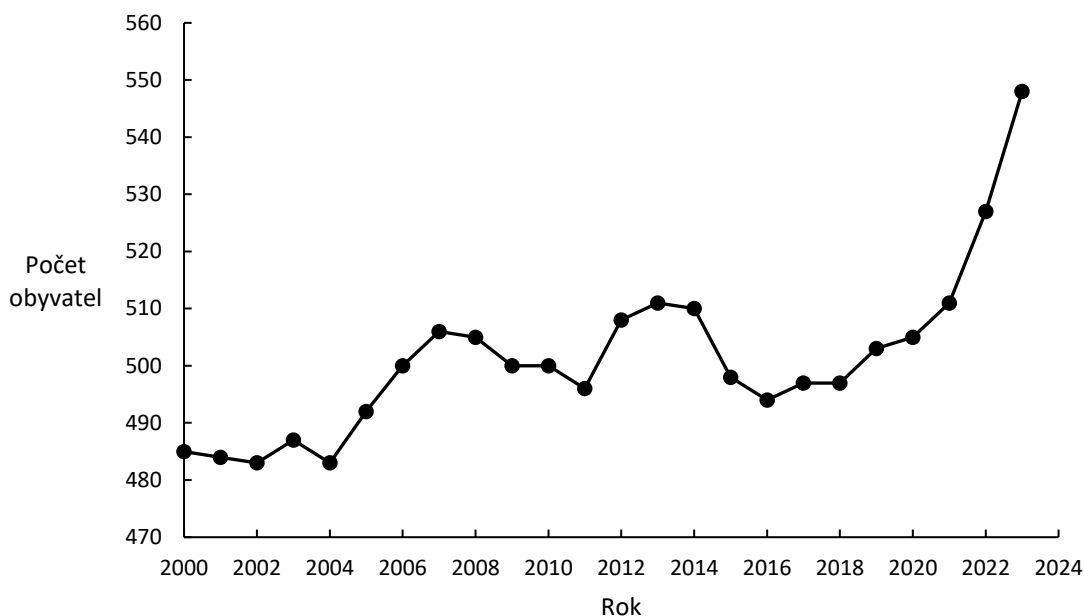
Graf č. 1 – Obec Kněžice – druhy pozemků, zdroj: ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování

Značná část zemědělské plochy obce je zorněna, tvoří 68% celkového území o rozloze 1958,27 ha. Trvalé trávníky tvoří jen velmi malou část, často v podobě lučních pásů kolem vodních toků, konkrétně Záhornického, Štítarského a Smíchovského potoka, které jsou součástí povodí řeky Mrliny. V krajině lze pozorovat rozptýlenou zeleň, která zahrnuje ovocné aleje podél silnic a zbytky potočních koridorů. Tyto prvky přispívají k ekologické stabilitě kraje a obohacují jeho vzhled. Malé sady v okrajových částech obce a travnaté oblasti kolem vodních toků tvoří poměrně nepravidelnou síť stabilních prvků. Lesní plochy, které představují nezemědělskou půdu, zahrnují 21% celkového území obce.

4.1.4 Obyvatelstvo

Podle dat Českého statistického úřadu činil k 1.lednu 2023 celkový počet obyvatel obce Kněžice 548, a to včetně obyvatel místních částí. Z této populace činí 253 osob mužského pohlaví a 295 osob ženského pohlaví. Z vývoje počtu obyvatel v letech 2000 a 2023 je patrné, že došlo k nárůstu počtu obyvatel, který může být přičítán několika faktorům - rozšíření plochy určené pro obytnou výstavbu, což zvyšuje kapacitu pro nové obyvatele. Dále výstavba domova seniorů s pečovatelskou službou, což přitahuje i seniory ze širšího okolí, kteří se rozhodnou pro Kněžice jako své nové bydliště. Původně pobyt pro

rekreační účely se změnil v pobyt trvalý a v poslední řadě příliv rodin ukrajinských uprchlíků v důsledku války na Ukrajině, kteří využili možnosti ubytování v obci.

Graf č. 2 – Počet obyvatel, zdroj: ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování

4.1.5 Občanská vybavenost

Občanská vybavenost obce je základním prvkem každodenního života a má velký vliv na spokojenost obyvatel. V případě obce Kněžice je občanská vybavenost adekvátní k její velikosti. Značnou výhodou obce je blízkost center lokální vybavenosti (Městec Králové, Nový Bydžov, Kopidlno) a blízkost center ekonomického rozvoje (Poděbrady, Nymburk, Kolín, Jičín).

Obec disponuje bioplynovou stanicí (dále také „BPS“) a kotelnou na biomasu. Díky tomu nemusela budovat kanalizaci odpadních vod, která by však představovala velmi náročný projekt kvůli poloze umístění místní části Dubečno. Využití BPS je pro obec dvojitou výhodou - nejenže snižuje závislost na tradičních zdrojích energie, ale zároveň přispívá k ochraně životního prostředí. Takový přístup je krokem směrem k udržitelnému rozvoji a zvyšuje atraktivitu obce pro její obyvatele, kteří se pro vybudování BPS rozhodli v rámci místního referenda.

Obec je zřizovatelem základní a mateřské školy, které poskytují vzdělání pro děti v obci a okolních vesnicích. Dále je zřizovatelem školní jídelny, která zajišťuje obědy nejen pro školy, ale i pro cizí strávníky. V obci se nachází prodejna smíšeného zboží, pobočka České pošty, dům s pečovatelskou službou, hostinec, společenský dům a obecní knihovna. Důležitou roli v usnadnění pohybu obyvatel hraje dopravní infrastruktura. Obcí vedou silnice 2. a 3. třídy spojující okresy Kolín a Nymburk. Zahrnuje rovněž i veřejnou dopravu, na které jsou závislí především senioři a děti, které se přepravují do okolních měst do škol. Stále větší oblibě se těší cyklistika a s tím jsou spojeny cyklostezky. Jednou z takových cyklotras je č. 144 Křinec – Nový Bydžov – Hrádek u Nechanic nebo je možné se napojit na cyklotrasu směrem do Libice nad Cidlinou. Okolí nabízí mnoho dalších tras, které vedou nejčastěji po silnicích 2. a 3. třídy, nicméně to neubírá na atraktivitě, protože tyto silnice jsou spíše klidné, bez hustého provozu.

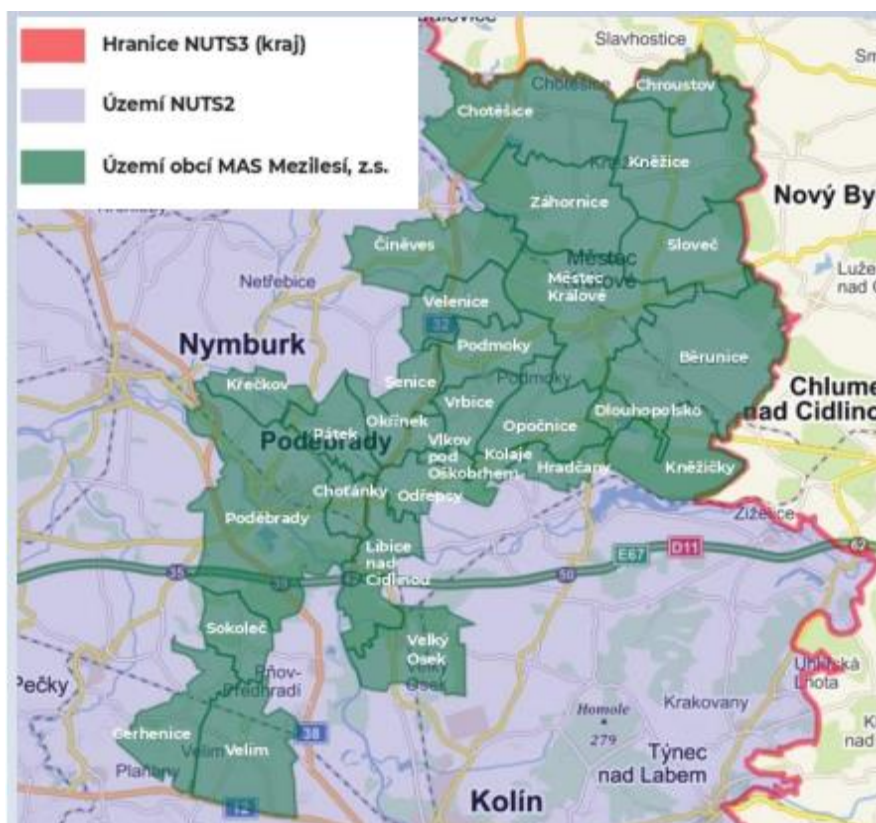
V obci nenajdeme výrazný centrální prostor, jakým je náves. Místo toho se rozkládá několik menších prostorů, z nichž je nejvýznamnější lokalita okolo kostela sv. Petra a Pavla, který je jedním z urbanistických prvků v obci. K dispozici jsou dětská hřiště, veřejné ohniště a fotbalové hřiště, které spravuje místní spolek TJ Sokol Kněžice.

Co se týče kulturních a společenských akcí, řadí se obec mezi ty aktivnější. Pro děti jsou často ve spolupráci se základní a mateřskou školou organizovány různé akce zaměřené na tvoření. Každoročně obec pořádá akci Den Země a zapojuje se do celorepublikové akce Uklid'me Česko. Díky spolkům v obci se každoročně pořádají plesy a zábavy či maškarní pro děti. Společenskou událostí je možné považovat účast v soutěži Vesnice roku v rámci Programu obnovy venkova. Obec v této soutěži opakovaně posbírala několik ocenění, posledním je Oranžová stuha ČR roku 2023, která jí zajistila odměnu, resp. dotaci ve výši 600 000 Kč.

4.1.6 Spolupráce

Obec spolupracuje s ostatními obcemi v rámci Místní akční skupiny Mezilesí, z. s. (dále jen „MAS Mezilesí“), jež představuje 29 obcí. MAS Mezilesí začalo oficiálně fungovat v roce 2005 s aktivitami zaměřenými především v obci Kněžice. Postupně však došlo k rozšíření působnosti dalších obcí nejen Poděbradska, ale i Kolínska. Slouží jako platforma pro spolupráci obcí a dalších aktivních subjektů. Zaměřuje se na rozvoj území s důrazem na potřeby místních obyvatel a ochranu životního prostředí. Spolupracuje s podnikatelským,

veřejným a neziskovým sektorem a s aktivními občany. Řídí se principem rovnosti hlasů svých členů. Mapuje potřeby oblasti a vytváří strategie, které reflektují zjištěné potřeby. Především však distribuuje finanční prostředky z dotačních programů. (Výroční zpráva 2022, MAS Mezilesí, 2022)

Obrázek č. 5 – Oblast působnosti MAS Mezilesí, zdroj: Výroční zpráva 2022. Vlastní zpracování

Dále obec spolupracuje v rámci sdružení obcí mikroregionu Střední Polabí, jež představuje 18 obcí. Jeho cílem je spolupracovat na řešení rozvoje ČR a EU, ochraně životního prostředí a ekologické stability regionu. Koordinuje investice, podporuje zaměstnanost, a zkvalitňuje infrastrukturu. Propaguje region a zastupuje své členy. Svazek se také angažuje v ochraně ovzduší a přechodu na ekologické zdroje energie. Nelze opomenout spolupráci ve svazku obcí Ny-Ko, který v roce 1994 založily města a obce okresů Nymburk a Kolín a zaměřuje se na aktivity spojené s odpadovým hospodářstvím.

4.1.7 Program rozvoje obce Kněžice

Programu rozvoje obce Kněžice je součástí širší strategie rozvoje MAS Mezilesí. Poslední aktualizace Programu rozvoje obce Kněžice proběhla v roce 2019, kdy byla schválena zastupitelstvem. Ačkoli je rozvojový plán obce zpracovaný spíše v obecné rovině, definuje oblasti s potencionálním rozvojem. Rozvojové záměry obce musí být v souladu s jejími dlouhodobými cíli. Toto spojení je nezbytné zejména v případech, kdy obec žádá o různé dotace a podpory.

4.1.7.1 Oblast rozvoje ekonomických aktivit

- Podpora podnikání v zemědělství a ve službách, poskytování poradenství v případě žádostí o dotace
- Správa a údržba BPS a kotelny na biomasu, zpracování odpadů
- Podnikání v oblasti sociálních služeb
- Podpora rozvoje řemesel a regionálních potravin pod značkou POLABÍ regionální produkt®
- Budování agroturistických základen obecního nebo soukromého typu v okrajových, turisticky atraktivních částech mikroregionu, sportovní rybolov
- tržní uplatnění lesnických výrobků, podporování spotřeby dřeva jako mnohostranně využitelné suroviny
- Veřejné stravování a podpora výroby hotových jídel v místní školní jídelně
- Zlepšení infrastruktury (např. polní cesty, silnice, vodovod)

4.1.7.2 Zlepšení životního prostředí

- Posilování ekologické stability krajiny: ochrana čistoty vody, ochrana půdy, obnova zeleně a stromořadí v krajině
- Ochrana kvality ovzduší (přechod na alternativní zdroje energie, výměna kotlů)
- Oprava a odbahňování místních rybníků
- Zakládání trvale travních porostů, zlepšení vláhových poměrů v krajině

4.1.7.3 Oblast rozvoje v sociální oblasti

- Podpora místních spolků, kulturních a sportovních aktivit
- Aktivity pro zapojení dětí a mládeže

- Poskytování sociálních služeb (poradenství nebo zajištění péče o seniory, zranitelné skupiny)
- Rozvoj bytové zástavby, opravy společenských budov
- Podpora rovnosti pohlaví, mezigenerační porozumění,
- rozšiřování přístupu k internetu a digitálním technologiím, podpora digitální gramotnosti

Obci Kněžice se za léta podařilo realizovat mnoho projektů, které měly pozitivní vliv na rozvoj obce. Za zmínku určitě stojí vybudování BPS a kotelny na biomasu, která představuje významný krok směrem k udržitelné energetice. V oblasti sociálních služeb nelze opomenout dům s pečovatelskou službou a pozici sociálního pracovníka, který nabízí pravidelné konzultace a poradenství obyvatelům např. v oblasti sociálních dávek, dotací či ve složitých situacích. Dále rekonstrukce a zateplení základní a mateřské školy, instalace fotovoltaických panelů na střechu školní jídelny, vybudování vodovodu v místních částí Dubečno a Osek a další. Přestože obec realizovala pozemkové úpravy a výsadbu stromů, které posílily zeleň v obci, má před sebou hodně plánů v oblasti revitalizace veřejného prostranství a posílení systému ekologické stability.

4.2 Analýza udržitelného rozvoje obce Kněžice na základě vybraných indikátorů pro malé obce

4.2.1 Indikátory pro hodnocení udržitelného rozvoje

Indikátory udržitelného rozvoje jsou základním nástrojem pro monitorování, hodnocení a dosahování cílů. Vstup České republiky do EU otevřel městům a obcím nové možnosti, díky nimž mohou lépe rozvíjet svá území. Přestože není rozvoj rovnoměrný v celém území ČR, tento proces nabízí příležitosti k vyváženějšímu a udržitelnějšímu růstu.

Správně zvolený indikátor umožňuje sledovat rozvoj obce a posoudit směr, kterým se ubírá. Je nutné si uvědomit, že ne vždy se může rozvoj ubírat správným směrem. Proto je důležitost vhodně zvolených indikátorů na místě. Značným problémem je nedostatek oficiální metodické příručky pro hodnocení udržitelného rozvoje malých obcí v ČR, avšak existují projekty, které se tomuto věnují. Jako zdroj indikátorů udržitelného rozvoje sloužila publikace Kam směřuje rozvoj malých měst a obcí Středočeského kraje?: (zrcadlo místní udržitelnosti) od autorů Hřebíka Š., Nováka J. a Třebického V. V rámci tohoto projektu bylo osloveno deset obcí Středočeského kraje, kterým byla představena sada indikátorů (celkem 15), které se následně podařilo naplnit daty.

4.2.2 Analýza

Analýza udržitelného rozvoje obce Kněžice zahrnuje hodnocení současného stavu obce s ohledem na tři základní aspekty udržitelnosti:

ekonomický, sociální a environmentální. Pro tuto analýzu byly vybrány indikátory vhodné pro malé obce, které umožňují zhodnocení každého z těchto aspektů:

Indikátory pro hodnocení udržitelného rozvoje obce Kněžice	
Název indikátoru	
Ekonomický pilíř	- hospodaření obce
	- počet podnikatelských subjektů
	- míra nezaměstnanosti (%)
	- dostupnost služeb a infrastruktura
	- počet dokončených domů
Sociální pilíř	- podíl stárnoucí populace (%)
	- podíl mladé populace (%)
	- účast v komunálních volbách (%)
	- podpora místních spolků
	- dostupnost sociálních služeb a školství
Enviromentální pilíř	- koeficient ekologické stability (index)
	- alternativní zdroje energie
	- veřejné výdaje na ochranu životního prostředí (%)
	- produkce komunálního odpadu (kg/obyv)
	- podíl vyříděných složek komunálního odpadu (%)

Tabulka č. 2 – Indikátory pro hodnocení udržitelného rozvoje obce Kněžice, zdroj: Hřebík Š., Novák J. Třebický V., 2006. Vlastní zpracování

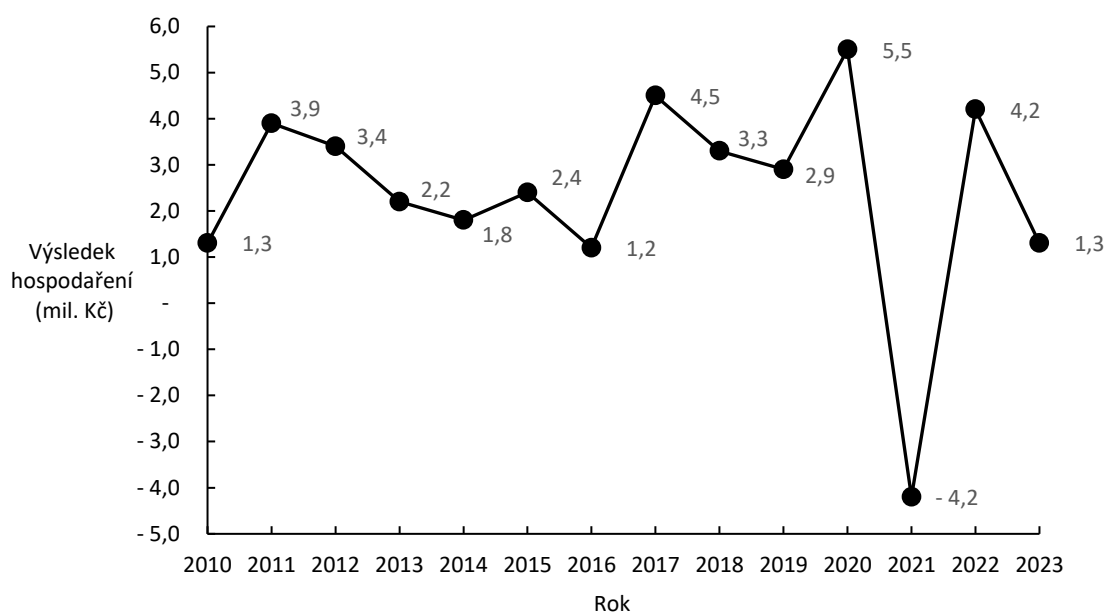
4.2.2.1 Ekonomický pilíř

4.2.2.1.1 Hospodaření obce

Slovo „rozvoj“ má několik významů v různých kontextech. Obecně je rozvoj chápán jako proces, stav růstu, pokroku nebo zlepšení něčeho. Pro ekonomický rozvoj obce je důležitá finanční stabilita. Hospodaření obce a její finanční stabilita jsou vzájemně propojené a navzájem se ovlivňují. Podkladem pro hodnocení hospodaření obce jsou data získaná z aplikace MONITOR Ministerstva financí za sledované období 12/2010 – 11/2023. Rozpočet obce Kněžice zahrnuje dle zákona č. 218/2000 Sb. o rozpočtových pravidlech běžné a kapitálové příjmy a výdaje.

Největší podíl na celkovém příjmu obce mají příjmy daňové, dotace a transfery, které tvoří páteř financování běžného chodu obce. Následně se zde řadí příjmy nedaňové, jako je např. příjem z vlastní činnosti obce. Běžné výdaje pokrývají běžný provoz obce a závazky vyplývající ze zákona, ze sjednaných smluv, úvěrů atp.

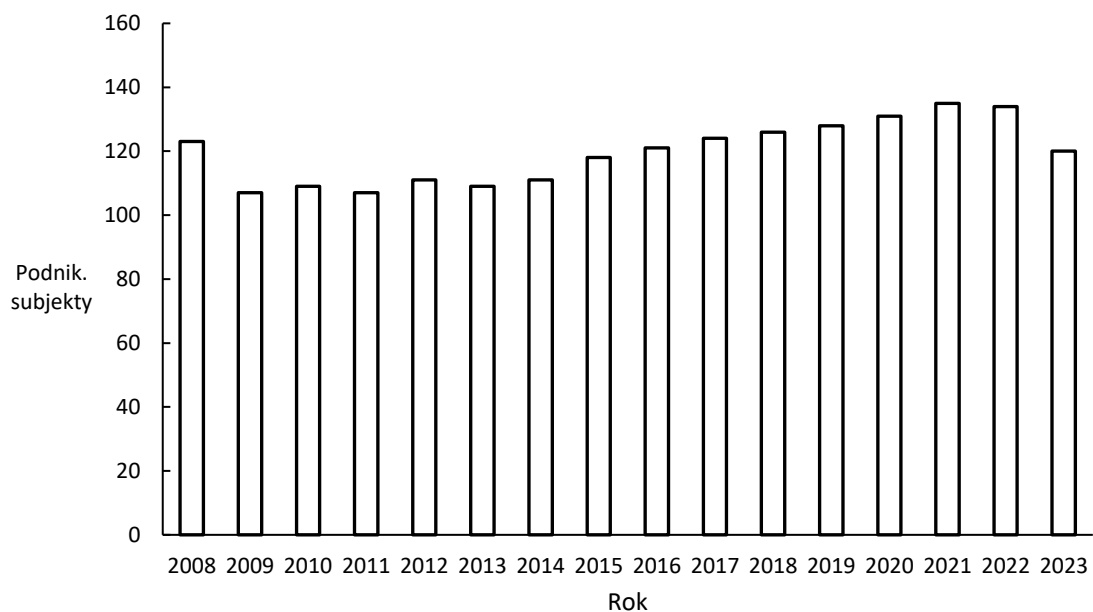
Níže je zobrazen přehled hospodaření obce, které je až na výjimku v roce 2021 v přebytku. Díky tomu si obec může dovolit investovat. V roce 2020 činily přijaté transfery více než 12 milionů Kč, z čehož více než 11 milionů Kč bylo investičních. Výrazné investice byly zaznamenány v roce 2021, a to především do rekonstrukce společenského domu, rozvoje sociálního bydlení, nákupu zařízení pro zpracování bio odpadu a zpracování dřeva.

Graf č. 3 – Výsledek hospodaření (mil. Kč), zdroj: ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování

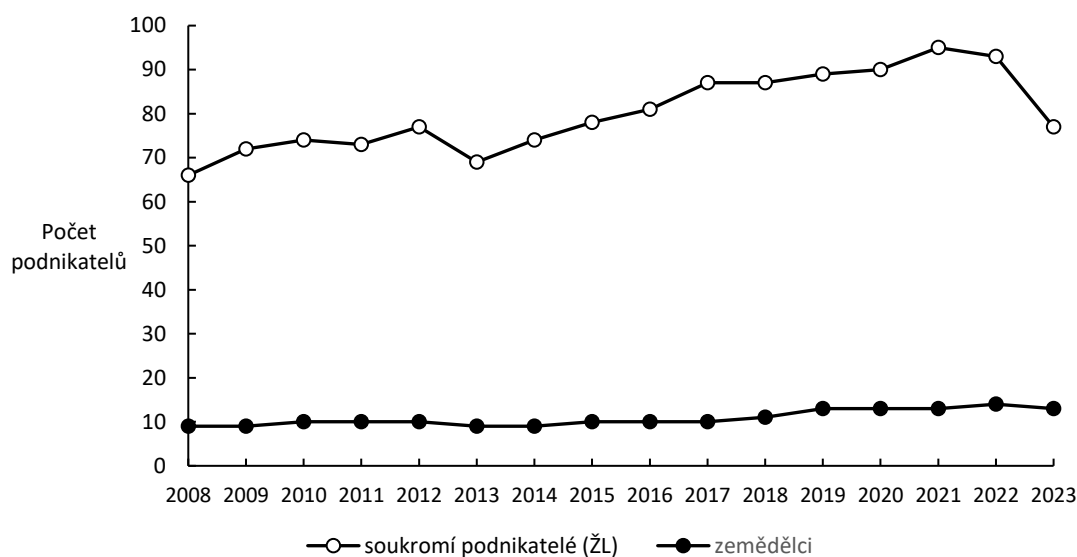
4.2.2.1.2 Počet podnikatelských subjektů

Počet podnikatelských subjektů reprezentuje podnikatelskou činnost v obci a slouží jako ukazatel k posouzení rozvoje venkovské ekonomiky. Přehled uvedený na následující straně znázorňuje vývoj podnikatelských subjektů mezi lety 2008 a 2023. Celkem 120 registrovaných subjektů je zaznamenáno k datu 31.12.2023.

Graf č. 4 – Podnikatelské subjekty, zdroj: ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování

Historicky byla v celém mikroregionu vybudována hustá síť zemědělských středisek, která však v důsledku útlumu zemědělství po roce 1989 přestala být využívána a značná část chátrá. V obci provozuje zemědělskou činnost akciová společnost ZAS Mezihájí, a.s., která zaměstnává celkem 23 zaměstnanců (v minulosti zaměstnávala více než 100 zaměstnanců). V obci převažují podnikatelé živnostníci, jež tvoří téměř 65 % z celkového počtu registrovaných subjektů. Největší podíl mají podnikatelé v oboru podnikání maloobchod, velkoobchod a opravy motorových vozidel. Zastoupení soukromých zemědělců je nízké, avšak jejich počet je v rámci sledovaného období poměrně stabilní, což je parné z grafu č. 5 viz níže. Jedná se především o zemědělce, kteří si živnost převzali po svých rodičích či příbuzných a nadále se věnují tradičním formám zemědělství, jako je pěstování obilovin, zeleniny či chov domácích zvířat. Je však otázkou, zda se místním zemědělcům podaří živnost zachovat i do budoucna. Nastupující generace v podnikání v zemědělství spatřuje spíše náročnou práci a nízké zisky v porovnání s jiným odvětvím. Nedaleko obce, pouhých 30 min jízdy, se nachází závod kolínské automobilky, která je v regionu největším zaměstnavatelem. Tento fakt může přispívat k odlivu pracovní síly z venkova.

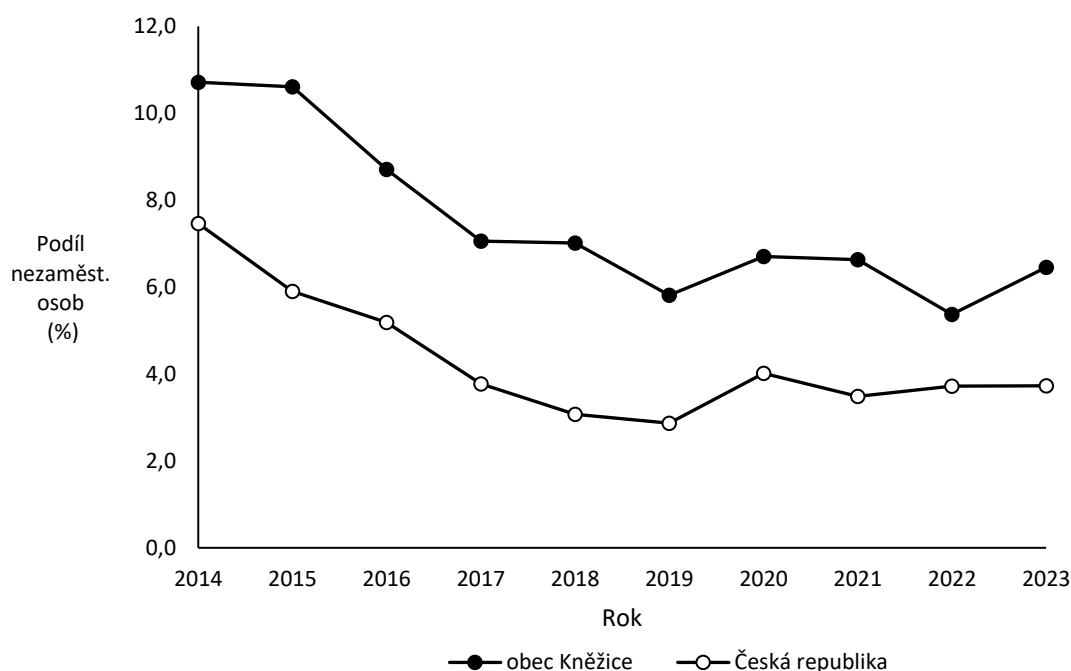

Graf č. 5 – Počet podnikatelů, zdroj: ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování

V roce 2006 obec založila společnost Energetika Kněžice s.r.o., jejímž předmětem podnikání je výroba a distribuce tepelné energie a elektřiny z biomasy, výroba a prodej topných pelet, nakládání s odpady a poskytování technických služeb. (Veřejný rejstřík podle subjektů, 2024) Díky tomuto projektu vzniklo několik pracovních míst a podpořilo ekonomický růst v obce.

4.2.2.1.3 Podíl nezaměstnaných osob

Podíl nezaměstnaných osob je procentuální číslo, které ukazuje kolik % průceschopných osob (ve věku 15 až 64 let) je registrováno jako nezaměstnaných. Tedy ti, kteří momentálně nemají práci a aktivně ji hledají, ve srovnání s celkovým počtem lidí v tomto věkovém rozmezí. Z grafu č. 6 uvedeného na následující straně vyplývá, že trend v obci kopíruje trend pro celou ČR, oproti celorepublikovému průměru je však vyšší o 2 až 3 %, přičemž rozdíl mezi těmito hodnotami se v posledních letech snižuje.

Graf č. 6 – Podíl nezaměstnaných osob (%): ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování

4.2.2.1.4 Dostupnost veřejného prostranství a služeb

Veřejný prostor a služby v obci Kněžice	Dostupnost v obci (ANO/NE)	Dostupnost v dojezdové vzdálenosti (min)
Veřejná prostranství	ANO	-
Hřiště	ANO	-
Prodejna potravin	ANO	-
Zastávky veřejné dopravy	ANO	-
Mateřská škola	ANO	-
Základní škola	ANO	-
Pošta	ANO	-
Zdravotní služby	NE	11 min
Nádoby na separovaný odpad	ANO	-

Tabulka 3 – Veřejný prostor a služby v obci Kněžice, Zdroj: Indikátory udržitelného rozvoje pro města a obce. Vlastní zpracování

Vzhledem k velikosti obce se hodnocení dostupnosti veřejného prostoru a služeb opírá o místní podmínky. Pro pochopení úrovně rozvoje obce a poskytovaných služeb je nezbytné

brát v úvahu příslušnou lokalitu. Pro účely této práce bylo sledování zaměřeno na konkrétní veřejné prostory a služby s tím, že pokud daná služba není poskytována přímo v místě bydliště, je doplněna dostupnost v dojezdové vzdálenosti veřejné dopravy.

Obec Kněžice kromě běžných veřejných prostranství, která jsou definována jako otevřená prostranství sloužící chodcům či cyklistům, poskytuje svým obyvatelům základní občanskou vybavenost viz bod 4.1.5 této práce, jež je přiměřená velikosti obce. Z výše uvedené tabulky vyplývá, že kromě zdravotních služeb, jsou k dispozici hřiště, prodejna potravin, zastávky veřejné dopravy, mateřská a základní škola, stejně jako nádoby na separovaný odpad. V minulosti do obce dojížděl obvodní lékař. Dnes jsou zdravotní služby dostupné v nejbližších městech, v dojezdové vzdálenosti veřejné dopravy 11 minut v Městci Králové, případně v Novém Bydžově (cca 40 min) či v Poděbradech (cca 45 min). Hromadná doprava má však poměrně řídké spoje, proto jsou obyvatelé závislí na vlastních dopravních prostředcích.

4.2.2.1.5 Počet dokončených domů

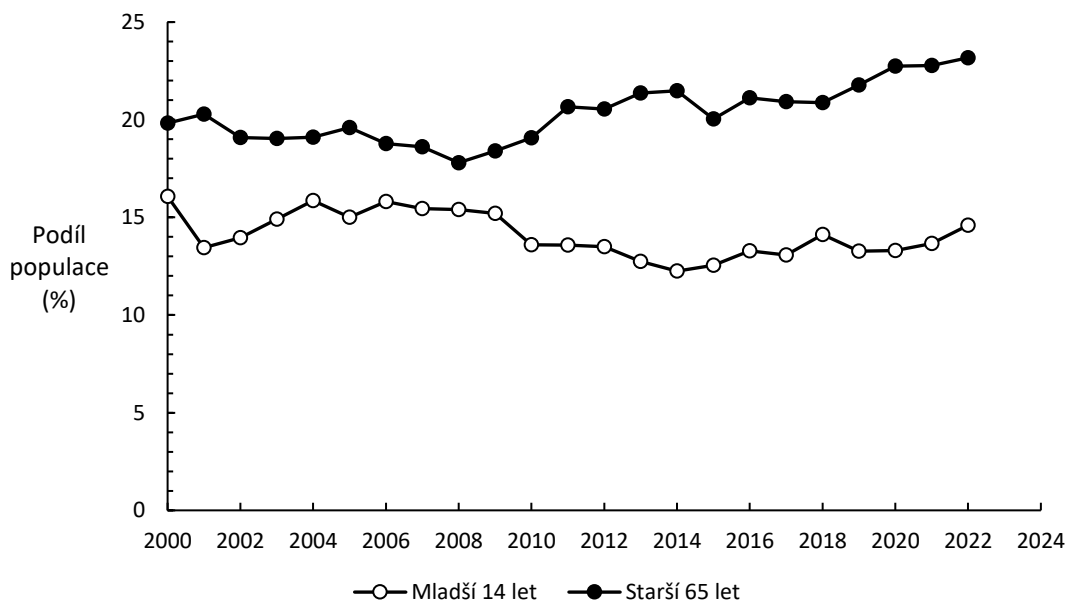
V roce 2004 obec dokončila stavbu domu s pečovatelskou službou, který má celkem 20 bytových jednotek. O dvanáct let později bylo dokončeno celkem 12 parcel určených pro výstavbu rodinných domů na okraji obce Kněžice s vlastní posilovací kotelnou s teplovody. Dle územního plánu obec do budoucna počítá s výstavbou max 30 rodinných domů. Tímto způsobem chce rozšířit svou bytovou nabídku a poskytnout další možnosti pro nové obyvatele. Charakter bytového fondu je venkovský, převážně s obytnou výstavbou různých nízkopodlažních typů. Vedle výstavby se obec věnovala rekonstrukcím stávajících objektů: základní a mateřská škola, místní obecní hospoda, obecní úřadu, bývalá fara a mlýn. Do budoucna počítá i s rekonstrukcí nevyužitých zemědělských staveb (tzv. brownfieldy).

4.2.2.2 Sociální pilíř

4.2.2.2.1 Podíl mladé a stárnoucí populace

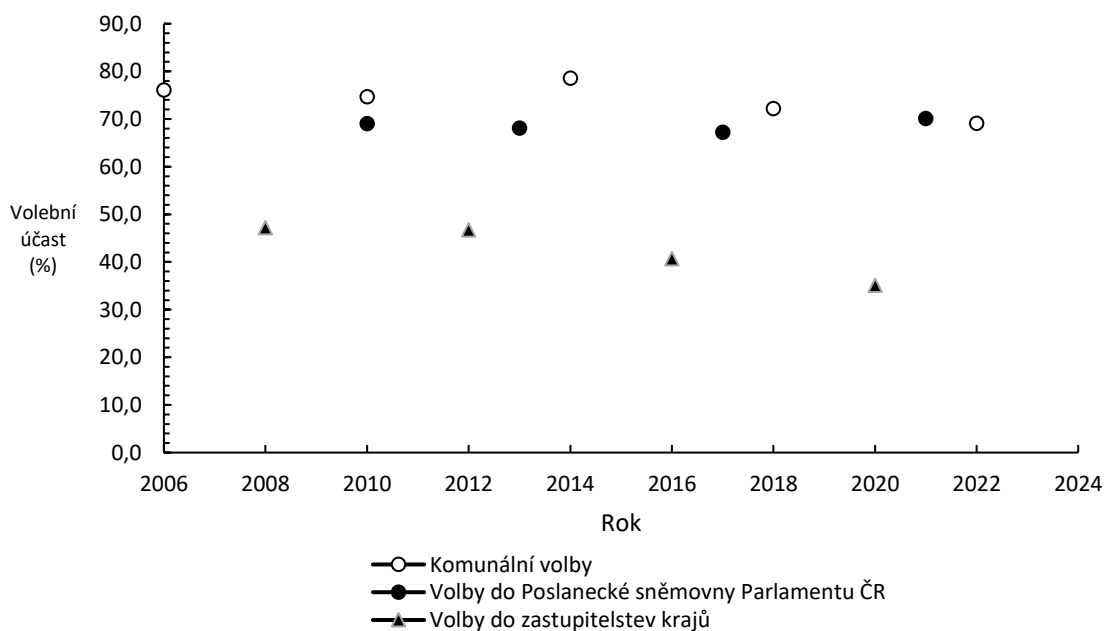
Graf č. 7 uvedený na následující straně znázorňuje vývoj podílu mladé a stárnoucí populace mezi lety 2000 a 2022. Je patrné, že podíl stárnoucí populace převyšuje podíl mladé populace a tento rozdíl se v průběhu let zvyšuje. Nejedná se však o výjimečný jev. Stárnutí populace je trendem již od poloviny 80. let 20. stol. Dle populačního vývoje České republiky zveřejněného ČSÚ bylo na konci roku 2022 celkem 2,2 mil. obyvatel

v seniorském věku, kdežto dětská populace představovala celkem 1,75 mil. obyvatel. (Aktuální populační vývoj v kostce, ČSÚ, 2023)

Graf č. 7 – Podíl populace (%): ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování

4.2.2.2 Účast v komunálních volbách

Graf č. 8 – Volební účast (%): ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování

Nejvyšší volební účast byla evidována u komunálních voleb, které reprezentují důležitý aspekt demokratického procesu na lokální úrovni. Vyšší účast občanů při komunálních volbách signalizuje jejich aktivní zapojení do rozhodování o záležitostech týkajících se jejich obce. Z pohledu celé ČR volební účast v Kněžicích převyšovala téměř o 20 %. Také volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR vykazovaly v obci zvýšenou účast. Naopak nižší zájem obyvatel byl pozorován v krajských volbách, což koresponduje s celostátní volební účastí.

4.2.2.2.3 Podpora místních spolků

Místní spolky jsou nedílnou součástí obce a představují dlouholetou tradici, která přispívá k udržení soudržnosti mezi obyvateli, čímž se venkov vyznačuje. Zaměření spolků odráží charakter a polohu obce. Myslivecké spolky využívají okolní lesy a rybářský spolek zase místní rybníky. Dále je v obci Sbor dobrovolných hasičů, spolek včelařů, sokolů a také jedna hudební skupina. Finanční podpora těchto spolků je poskytována prostřednictvím grantů od obce. Na oplátku spolky podílí na veřejných pracích, které jsou aktuálně potřebné v obce. Spolky mezi sebou, obcí a místními zemědělci úzce spolupracují, což se několikrát dočkalo i ocenění v rámci již zmiňované soutěže Vesnice roku. V letech 2021 a 2022 obec mezi spolky rozdělila přes 600 000 Kč.

4.2.2.2.4 Dostupnost sociálních služeb a školství

Obec Kněžice si je vědoma potřeby sociálních služeb, především pro seniory a mladé rodiny či nízkopříjmové. Obec disponuje celkem 30 bytovými jednotkami, které pronajímá. V roce 2004 obec dokončila výstavbu pečovatelského domu za podpory Státního fondu rozvoje bydlení, který nabízí celkem 20 bytových jednotek. Ubytovaným poskytuje dovážku obědů či zajišťuje fyzioterapeuta. Dále je v týmu obce k dispozici dvojice sociálních pracovníků, kteří v rámci pravidelných konzultačních hodin poskytují poradenství v oblasti dávek a příspěvků, zajištění služby v domácnosti, finanční problémy a rodinné vztahy.

Základní škola poskytuje vzdělání pro žáky od 1. do 5. ročníku, které jsou rozděleny do dvou tříd. Má kapacitu 80 žáků a patří mezi inkluzivní školy. Škola poskytuje individuální vzdělávání žáků 1. stupně. Část žáků je vyučována v rámci domácí výuky a do školy jezdí na přezkoušení. Vybavení školy je na dobré úrovni, žáci mají k dispozici audiovizuální

pomůcky a ICT zařízení, které podporují moderní formu výuky. Součástí školy je i školní zahrada, která splňuje jak výukovou, tak relaxační funkci.

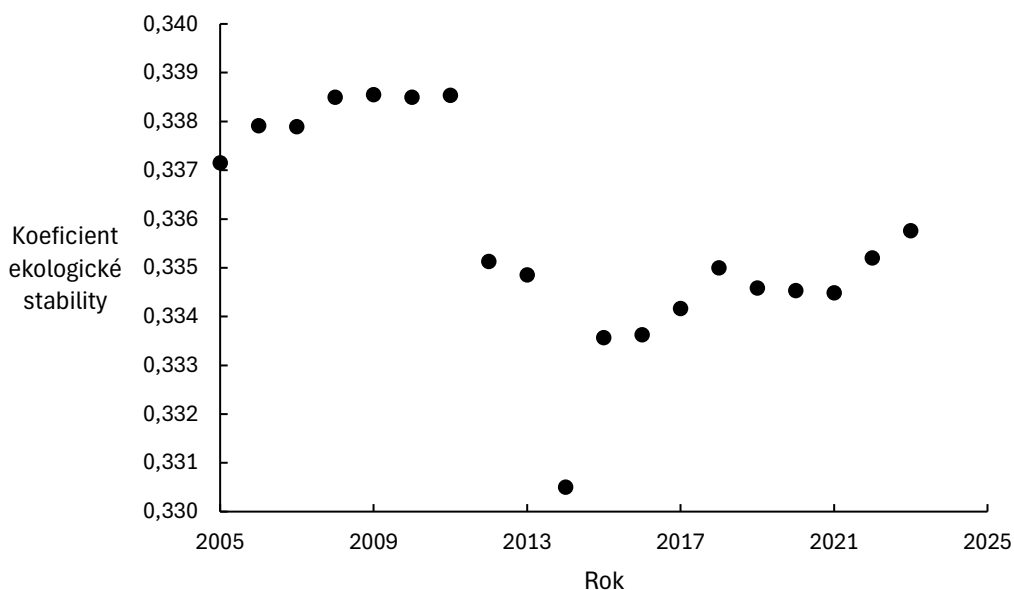
Mateřská škola má kapacitu 25 dětí a dostatečné prostory. Je otevřená pro děti ve věku od dvou let a klade důraz na inkluzivní přístup, vítá děti s různými individuálními potřebami.

4.2.2.3 Enviromentální pilíř

4.2.2.3.1 Koeficient ekologické stability

Koeficient ekologické stability je míra, která se používá k posouzení stability ekosystému. Hodnota koeficientu obce Kněžice se pohybuje kolem 0,3. Tato velmi nízká hodnota vypovídá o území, které je intenzivně využíváno, především pro zemědělskou velkovýrobu. V takovém prostředí dochází k oslabení přirozených regulačních procesů v ekosystémech, což vede k vysoké ekologické labilitě. V kontextu venkovských oblastí může nízký koeficient ekologické stability znamenat problémy pro udržitelný rozvoj.

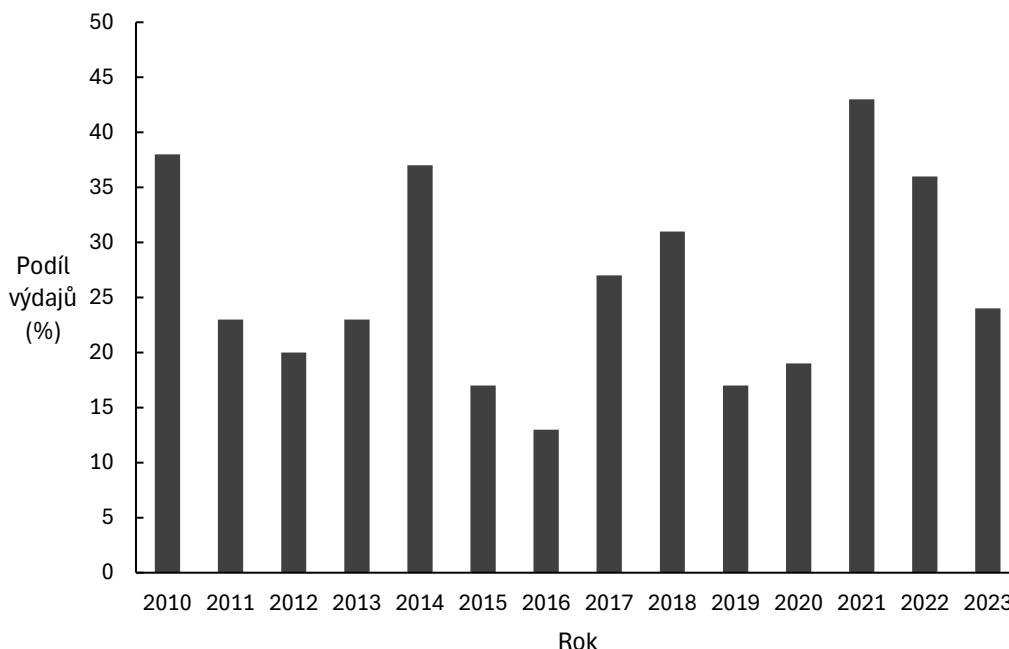
V rámci rozvojového plánu obce byly definovány kroky, které mají posílit ekologickou stabilitu. Jedná se např. o provedení komplexních pozemkových úprav s cílem snížit rozsah orné půdy a posílit trvale travní porosty podél vodních ploch, lesů a na erozně ohrožených místech. Dalšími opatřeními jsou výsadba dřevin podél komunikací a vodních toků či obnovu stávajících a vybudování nových akumulčních nádrží.

Graf č. 9 – Koeficient ekologické stability: ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování

4.2.2.3.2 Veřejné výdaje na ochranu životního prostředí

Výdaje obce na životní prostředí zahrnují finanční prostředky, které obec investuje do ochrany a zlepšování životního prostředí ve svém území.

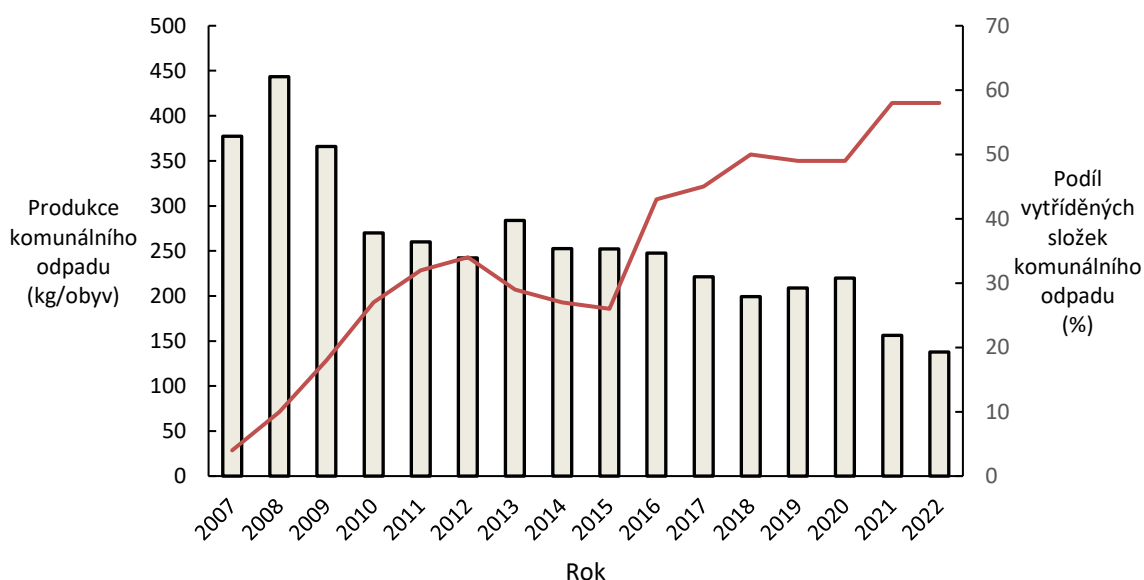
Graf č. 10 – Podíl výdajů (%): ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování

Tyto výdaje zahrnují několik různých oblastí – odpadové hospodářství, ochrana vodních zdrojů, provoz a údržba bioplynové stanice či péče o krajinu. Přestože investice do bioplynové stanice se obci již vrátila, její provoz vyžaduje další investice. V grafu č. 10 je zobrazen podíl těchto výdajů v %. V roce 2021 měla obec celkové výdaje ve výši zhruba 33 milionů Kč a z toho skoro polovina výdajů na ochranu životního prostředí. Výdaje se týkaly nákupu posilovací kotelny, generálky kogenerační jednotky a drtiče bio odpadu.

4.2.2.3.3 Produkce komunálního odpadu a podíl vytríděných složek komunálního odpadu

Z grafu č. 11 na následující straně vyplývá, že produkce komunálního odpadu v obci postupně klesá. Tento pokles je důsledkem nejen právních opatření, která směřovala k efektivnějšímu nakládání s odpady a podpoře recyklace v ČR vůbec, ale také aktivit svazku obcí Ny-Ko, který se zabývá problematikou odpadového hospodářství. Od roku 2007 obec začala s tříděním bio odpadu v domácnostech s cílem, že bioodpad bude zpracováván BPS.

Tento záměr však dosud nebyl naplněn kvůli nesprávnému třídění obyvatel. Obec Kněžice se rozhodla zavést kompletní svoz tříděných odpadů z domácností, aby tak usnadnila obyvatelům práci. Od roku 2016 je tak v obci zaveden pytlový svoz plastů a od roku 2017 má každá domácnost nádobu na papír. Začátkem roku 2024 se k tomu přidala nádoba na sklo. V obci a v jejích místních částech jsou dále umístěny kontejnery určené na sběr plastů, skla, papíru a kovů.

Graf č. 11 – Produkce komunálního odpadu (kg/obyv) a podíl vytríděných složek komunálního odpadu (%): ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování

4.2.2.3.4 Obnovitelné zdroje energie

V letech 2004-2006 obec vybudovala bioplynovou stanici, která spadá pod projekt ESO Kněžice – Energeticky soběstačná obec. Důvodů pro realizaci tohoto projektu bylo několik. Především se obec rozhodla navázat na tradici původních sedláků, kteří byli v minulosti známí svou energetickou soběstačností. Dalším důvodem byla snaha o nezávislost na externích zdrojích energie (především ruském plynu) a ochrana životního prostředí. Nakonec se očekával také ekonomický růst obce a zvýšení spokojenosti obyvatel. I přes nákladnou investici ve výši zhruba 135 milionů Kč, kde větší část byla pokryta dotacemi z Evropského fondu pro regionální rozvoj a Státního fondu životního prostředí a menší částí byla půjčka od komerční banky, bylo toto rozhodnutí pro rozvoj obce klíčové. Tato investice přinesla obci mnoho výhod. BPS poskytuje obci nezávislost na externích

zdrojích energie a pomáhá chránit životní prostředí snížením emisí skleníkových plynů, ročně 38 tun.

Roční produkce emisí před realizací projektu		
Znečišťující látka	Hnědé uhlí t/rok	Biomasa t/rok
Tuhé látky	0,106	-
SO ₂	1,057	-
Nox	0,098	-
CO	0,032	-
CO₂	38,61	-
CxHy	0,016	-
EPS	0,762	-

Tabulka č. 4 - Roční produkce emisí před realizací projektu. Zdroj: obec Kněžice. Vlastní zpracování

Roční produkce emisí po realizaci projektu			
Znečišťující látka	Hnědé uhlí t/rok	Biomasa t/rok	Úspora t/rok
Tuhé látky	0,106	4,762	-4,656
SO ₂	1,057	0,381	0,676
Nox	0,098	1,143	-1,045
CO	0,032	0,381	-0,349
CO₂	38,61	0,000	38,610
CxHy	0,016	0,339	-0,323
EPS	0,762	5,973	-5,211

Tabulka 5 – Roční produkce emisí po realizaci projektu, Zdroj: obec Kněžice. Vlastní zpracování

Je však nutné brát v potaz i negativní dopady, které bioplynové stanice může představovat, a to že může vést k rozsáhlému využívání zemědělské půdy pro pěstování energetických plodin (např. kukuřice) a její provoz může být spojen s nepříjemnými zápachy a hlukem.

Další potenciál pro využití obnovitelných zdrojů obec nachází ve fotovoltaických panelech, které plánuje nainstalovat v komplexu BPS. Elektřinu, kterou vyprodukuje BPS, není přímo distribuována do domácností či podniků. Tu domácnosti odebírají od ČEZ Distribuce. BPS v Kněžicích vyrábí více elektřiny než je spotřebováno v celé vesnici, produkce se pohybuje v rozmezí 2400 - 2600 MWh elektřiny. K větší soběstačnosti obce by vedl model energetického hospodaření tzv. komunitní energetika, která by umožnila využívat vyrobené teplo a elektřinu a distribuovat do dalších obcí. Komunitní energetika by tak mohla vést k vytvoření lokální energetické sítě, která by propojovala výrobu, distribuci

a spotřebu energie v rámci regionu. To by umožnilo efektivnější využití obnovitelných zdrojů energie. Navíc by takový systém podpořil místní ekonomiku tím, že by vytvořil nové pracovní příležitosti v oblasti obnovitelných zdrojů energie a technologií spojených s komunitní energetikou.

5 Shrnutí výsledků a diskuse

Pro posouzení udržitelného rozvoje obce Kněžice je nutné vyhodnotit vybrané indikátory rozdělené do tří hlavních pilířů udržitelného rozvoje: ekonomického, sociálního a enviromentálního.

Ekonomický pilíř

Ekonomický pilíř se zaměřuje na hospodaření obce, počet podnikatelských subjektů, míru nezaměstnanosti (%), dostupnost služeb a infrastrukturu a počet dokončených domů. Hospodaření obce bylo ve sledovaném období, až na výjimku v roce 2021, v přebytku. Do rozpočtu obce plynou značné příjmy z ekonomických aktivit obce. Část příjmů je vytvářena ziskem obecní firmy Energetika Kněžice s.r.o., dále jde o pronájem bytových prostor, zpracování odpadů a další. Díky tomu má obec prostředky k investicím. Plánuje projekty, které hodnotí dle priorit, a žádá o dotace prostřednictvím MAS Mezilesí. V nadcházejících letech chce obec především investovat do moderních zemědělských strojů, které nahradí zastaralou techniku a projektů týkající se obnovitelných zdrojů energie.

V obci je registrováno celkem 120 podnikatelských subjektů, z nichž 65 % tvoří živnostníci. Obec se snaží vytvářet podmínky pro rozvoj podnikání v oblastech jako je provoz bioplynové stanice, svoz a zpracování odpadů či sociální služby, konkrétně obec provozuje pečovatelský dům. V minulosti se sice jednalo o výstavbě části průmyslové zóny automobilového závodu za obcí, ale nakonec tento projekt nebyl realizován. Záměrem obce v tuto chvíli není přilákat cizí investory, toto se však v budoucnu může změnit. Z hlediska zaměstnanosti by to pro obec bylo přínosné, a to s ohledem na podíl nezaměstnaných osob, který je oproti celorepublikovému průměru o 2 až 3 % vyšší.

Výhodou obce je dostupnost měst s dostatečnou občanskou vybaveností. Veřejnou autobusovou dopravou je možné se přepravit za 11 minut do nejbližšího města Městce Králové. Nevýhodou obec spatřuje v nenapojení na železniční síť a řídké spoje autobusové dopravy, a tak se občané musí přepravovat vlastními vozy nebo si svoz zajistit. Obec si je dlouhodobě tohoto problému vědoma, proto ke konci roku 2023 vyjednala s dopravcem navýšení odpoledních spojů mezi Kněžicemi a Městcem Králové. Navýšení odpoledních spojů je prvním krokem k zajištění lepší mobility pro obyvatele a přiléhajících oblastí. Rozšíření možností veřejné dopravy se ale obci ekonomicky nevyplatí. Obec do budoucna zvažuje nákup elektromobilu, který by mohla nabíjet z energie získané z obecní bioplynové

stanice. Tento elektromobil by mohl být využit pro svoz starších občanů např. do zdravotnického zařízení, které v obci chybí.

Za posledních 20 let obec Kněžice se obci podařilo dokončit 12 parcel pro rodinné domy a dům s pečovatelskou službou, který nabízí celkem 20 bytových jednotek. Podle územního plánu má obec v plánu vyčlenění dalších 30 parcel pro výstavbu rodinných domů, včetně lokalit Dubečno a Osek, přičemž se však přiblíží svému limitu vlastních pozemků. Stávající vedení obce není nakloněno k dalšímu rozšiřování z důvodu možného narušení venkovské struktury obce a nárůstu nákladů spojených s provozem obce. V porovnání se sousedními obcemi v okrese Nymburk prokazuje obec Kněžice nejvyšší aktivitu v dokončených domech, přičemž pouze sousední obec Hlušice v okrese Hradec Králové ji předstihuje.

Sociální pilíř

Z hodnocení jednoho z ukazatelů sociálního pilíře, tj. podíl mladé a stárnoucí populace, vyplývá, že podíl stárnoucí populace převyšuje podíl mladé populace, což by mohlo značně ovlivnit budoucí vývoj obce. Přestože se jedná o celorepublikový až globální trend, představuje potenciální výzvy, kterým bude muset obec čelit v oblastech zdravotní péče a sociální služby.

Dalším ukazatelem je volební účast, která se rozděluje na komunální volby, volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR a krajské volby. Obec Kněžice vykazuje u všech typů voleb vyšší účast než je celorepublikový průměr. Nejvyšší volební účast byla zaznamenána v komunálních volbách, kde dosahovala průměrně kolem 70 %, což svědčí o aktivním zapojení občanů do rozhodování o záležitostech týkajících se jejich obce. V porovnání s celou ČR dosahovala volební účast v Kněžicích téměř o 20 % vyšší úroveň. Následovaly volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR s průměrnou volební účastí kolem 68 %. Naopak nejnižší zájem občanů byl patrný při volbách do krajských zastupitelstev, kde úroveň volební účasti klesla pod 50 %, a volbách do Evropského parlamentu, kde dosáhla dokonce pod 30 %.

Podpora místních spolků je v obci Kněžice zásadní pro posílení komunitního společenství a přispívá k udržení společenské soudržnosti, kterou venkov charakterizuje. V obci mají již historicky své spolky myslivci, rybáři, včelaři, hasiči a také Sokoli. Z veřejného rozpočtu obce jsou vyčleněny finanční prostředky na podporu těchto spolků,

obec rozděluje cca 290 000 Kč, avšak podmínkou je, že si musí o tyto granty spolky aktivně zažádat. Na oplátku se spolky angažují v různých veřejných pracích dle potřeby obce a jejích místních částí jako např. údržba veřejného prostranství či organizace kulturních akcí. Těch se v obci každoročně koná poměrně hodně, ať už se jedná o plesy, venkovské zábavy nebo akce určené pro děti a seniory, jsou dobrým příkladem aktivního a soudržného komunitního života v obci. Obec se také zapojuje do soutěží a dosahuje významných úspěchů. V soutěži Vesnice roku, pod záštitou Programu obnovy venkova, získala obec v roce 2014 zlatou stuhu v krajském kole, a v letech 2013 a 2023 získala oranžovou stuhu. Tato ocenění nejenže zvyšují povědomí o obci, ale také přinášejí finanční podporu z fondů MZe a MŽP.

Dostupnost sociálních služeb a školství je v obci Kněžice adekvátní vzhledem k její velikosti. Díky pečovatelskému domu, který obec provozuje, má část starších občanů možnost důstojně dožít v rodné obci. Základní škola poskytuje vzdělání pro žáky od 1. do 5. ročníku, které jsou rozděleny do dvou tříd. Kapacita žáků je 80, nicméně škola poskytuje individuální vzdělávání, které převažuje. Celkem tedy 65 žáků má individuální výuku a 15 žáků dochází do školy. Mateřská škola nabízí kapacitu 25 dětí, která je rovněž naplněna. Výhodou venkovských škol je to, že děti mají možnost trávit čas v příjemném a klidném prostředí. Ačkoli škola organizuje různé jednorázové akce pro děti, nenabízí žádné kroužky ani volnočasové aktivity (mimo spolků).

Enviromentální pilíř

V enviromentálním pilíři byl hodnocen koeficient ekologické stability, který je v obci Kněžice nízký (0,3). S porovnáním s okolními obcemi se potvrzuje, že se jedná o oblast intenzivně zemědělsky využívanou. Tento nízký koeficient naznačuje, že ekosystémy v této oblasti jsou více náchylné k narušení a mohou mít omezenou schopnost se regenerovat a udržet biologickou rozmanitost. Obec Kněžice provádí opatření, která mají za cíl zlepšovat ekologickou stabilitu, nicméně dosažení nějakého zlepšení vyžaduje čas. V rámci pozemkových úprav obec vysadila zhruba 500 nových stromů, další aktivitou obce je odbahňování rybníků, kterých má několik i v místních částech.

Vliv na zlepšení ekologické stability v obci může mít šetrné zemědělství, jež je prosazováno v rámci Společné zemědělské politiky EU. V rámci MAS Mezilesí obec

poskytuje místním zemědělcům konzultace a poradenství ohledně možné podpory v přechodu na ekologičtější formy zemědělství.

Produkce komunálního odpadu v obci postupně klesá. Ve sledovaném období dosáhla maxima 443 kg/obyvatele a rok v roce 2008. Naproti tomu za rok 2022 činil objem komunálního odpadu necelých 138 kg/obyvatele, což představuje snížení oproti roku 2008 o téměř 70 %. Paralelně s poklesem produkce komunálního odpadu roste podíl vytríděných složek, nicméně stále je zde prostor pro zlepšení ve správném třídění odpadu domácnostmi. Každá domácnost má nádobu na bio odpad, který by mohla zpracovávat bioplynová stanice obce, avšak kvůli chybnému třídění obyvatel tento bio odpad nezpracovává.

Výdaje obce Kněžice na životní prostředí jsou poměrně vysoké. Především se jedná o výdaje do bioplynové stanice, která vyžaduje modernizaci. Obec v posledních letech investovala do nového teplovodu, dále do techniky na zpracování odpadu a dřeva. Značně náročným projektem byla také stavba vodovodu v místní části Dubečno.

Výstavbou bioplynové stanice se obec Kněžice stala soběstačnou v oblasti energetiky a zároveň přispěla k ochraně životního prostředí snížením emisí skleníkových plynů v celkové roční úspoře 38 tun CO₂. Bioplynová stanice zpracovává celkem 27 druhů odpadů např. zemědělský odpad, gastro odpad, hnůj, odpady ze zpracování dřeva či odpady z čistíren odpadních vod. Rozvod tepla je omezen pouze na obec Kněžice, zatímco místní části Dubečno a Osek využívají kotle v jednotlivých domech. Jako kompenzaci obyvatelům poskytuje Energetika Kněžice s.r.o. levnější palivo ve formě štěpky. Cena tepelné energie se v obci dlouhodobě nezvyšovala. Avšak na základě vyhodnocení nákladů na výrobu tepelné energie a zvyšujících se cen vstupů, Energetika Kněžice s.r.o. od 1.1.2024 navýšila ceny tepla o 10 % a nyní se pohybují ve výši 1,32 Kč/kWh (366,7 Kč/GJ). Pro srovnání, průměrná obchodní cena se pohybuje kolem 1,49 Kč/kWh.

Bioplynová stanice, kromě produkce tepla, vyrábí i elektřinu, která ale není přímo distribuovaná do domácností. Nejprve je přivedena do sítě vysokého napětí a následně distribuována skrze ČEZ distribuci, odkud si ji nakupují občané. Přitom vyrobená elektřina by pokryla potřeby celé vesnice, případně okolních obcí. Od 1.7.2024 umožní sdílení elektřiny novela zákona č. 458/2000 Sb., energetický zákon, nicméně se předpokládá, že počet odběratelů bude omezen pouze na 5. Mezi možnými odběrateli v obci by mohla být zahrnuta základní a mateřská škola, školní jídelna a podnikatelé v obci. Komunitní energetika je potenciálem pro udržitelný rozvoj v obce.

6 Závěr

Obec Kněžice byla hodnocena na základě vybraných indikátorů udržitelného rozvoje pro malé obce, které autor rozdělil do hlavních pilířů udržitelného rozvoje – ekonomického, sociálního a enviromentálního. Výsledky hodnocení ukázaly, že obec Kněžice je dobrým příkladem toho, že venkov má potenciál pro udržitelný rozvoj. Značný podíl na tom nese vedení obce, které má snahu a viditelný zájem o dlouhodobou prosperitu a kvalitu života na venkově.

Důležitým milníkem v rozvoji obce se stala výstavba bioplynové stanice, kterou si obec zajistila energetickou soběstačností a také příjmy do obecního rozpočtu. Přestože realizace tohoto projektu představovala výzvu pro obec, tehdy ještě s něco málo přes 400 obyvateli a rozpočtem 6 milionů Kč, se ukázalo, že obec byla schopna zdolat tyto výzvy s vizí a odhodláním. Bez důvěry občanů by se však tento projekt nepodařilo zrealizovat. Vypovídají o tom i výsledky komunálních voleb, protože starostou obce Kněžice je 26 let pan Milan Kazda, který si u občanů získal důvěru a respekt svou dlouholetou prací a angažovaností ve prospěch obce.

Díky místním spolkům, které mají v obci dlouholetou tradici, je v obci znatelná soudržnost a zapojení obyvatel do veřejného života. Na venkově je soudržnost obyvatel zásadní pro udržení komunitního ducha. Každoročně obec ve spolupráci s místními spolky pořádá veřejné akce a občané se podílejí na zvelebování veřejného prostranství. Vzhledem k podílu stárnoucích osob, který převyšuje podíl mladších osob, by hypoteticky mohlo dojít k úpadku veřejného života. Zapojení mladých lidí bude tak pro budoucí rozvoj obce klíčové a nebude-li tomu tak, hrozí, že venkovská komunita bude postupně slábnout. S venkovem je dále spojováno zemědělství, ačkoli poslední průzkumy ukazují, že tento tradiční obraz se mění. Mikroregion Střední Polabí, do něhož spadá obec Kněžice, je znám jako zemědělská oblast s příznivými klimatickými podmínkami. Převažuje orný typ půdy, což má negativní dopad na ekologickou stabilitu území. Díky pozemkovým úpravám v obci sice došlo k posílení trvalých travních porostů podél vodních ploch a lesů, nicméně je stále potřeba vyvíjet další aktivity, aby byla zajištěna dlouhodobá udržitelnost území.

Závěrem lze konstatovat, že obec Kněžice úspěšně integrovala principy udržitelného rozvoje do rozvojového dokumentu a daří se jí je postupně implementovat. Díky svému přístupu mohou být inspirací pro jiné obce, které se chtějí stát více soběstační a záleží jim na budoucnosti venkova, který bude udržitelný a prospěšný i pro budoucí generace.

7 Seznam použitých zdrojů

BINEK, Jan et al. *Synergie ve venkovském prostoru: aktéři a nástroje rozvoje venkova*. Vyd. 1. Brno: GaREP, 2009. 94 s. ISBN 978-80-904308-0-8.

BINEK, Jan et al. *Místní akční skupiny: leadéři venkova?*. Vydání: první. V Brně: Mendelova univerzita, 2020. 165 stran. ISBN 978-80-7509-755-2.

CZESANÝ, Slavoj. *Koncepty a měření udržitelného rozvoje*. Praha: Český statistický úřad, 2007. 15 s. Souborné informace. Mezinárodní srovnání. ISBN 978-80-250-1641-1.

FALTOVÁ LEITMANOVÁ, Ivana et al. *Venkov jako místo pro život*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. 99 s. ISBN 978-80-7357-911-1.

GANGULY, Prabir. *Trvale udržitelný rozvoj*. Ostrava: Vysoká škola báňská - Technická univerzita, 1997. 107 s. ISBN 80-7078-473-3.

KELLER, Jan. *Až na dno blahobytu*. 3. vyd. Praha: Earth Save, 2005. 132 s. ISBN 80-903085-7-0.

KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. Vydání 1. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon) 196 stran. Studijní texty; 17. svazek. ISBN 80-85850-63-X.

HŘEBÍK, Štěpán, NOVÁK, Josef a TŘEBICKÝ, Viktor. *Kam směřuje rozvoj malých měst a obcí Středočeského kraje?: (zrcadlo místní udržitelnosti)*. Karlštejn: Společnost pro rozvoj Českého krasu, 2006. 26 s. ISBN 80-239-7669-9.

HUDEČKOVÁ, Helena, LOŠŤÁK, Michal a ŠEVČÍKOVÁ, Adéla. *Regionalistika, regionální rozvoj a rozvoj venkova*. Vyd. 1. V Praze: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, 2013. 186 s. ISBN 978-80-213-1413-9.

MAIER, Karel a kol. *Udržitelný rozvoj území*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. 253 s. ISBN 978-80-247-4198-7.

MAJEROVÁ, Věra a HEROVÁ, Irena. *Český venkov 2008: proměny venkova*. Vyd. 1. V Praze: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, ©2009. 187 s. ISBN 978-80-213-1911-0.

MOLDAN, Bedřich. *(Ne)udržitelný rozvoj: ekologie – hrozba i naděje*. 2. vyd. V Praze: Karolinum, 2003. 141 s. ISBN 80-246-0769-7.

MOLDAN, Bedřich. *Podmaněná planeta*. Druhé, rozšířené a upravené vydání. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. 511 stran. ISBN 978-80-246-2999-5.

MOLDAN, Bedřich. *Životní prostředí v globální perspektivě*. Vydání druhé, doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. 232 stran. Environmentální texty; 2. ISBN 978-80-246-4967-2.

Naše společná budoucnost: zpráva světové komise pro životní prostředí a rozvoj. Překlad Pavel Korčák. Vyd. 1. Praha: Academia, 1991. 297 s. ISBN 80-85368-07-2.

NOVÁČEK, Pavel. *Udržitelný rozvoj.* 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. 430 s. ISBN 978-80-244-2795-9.

NUNVÁŘOVÁ, Svatava. *Rozvoj venkova: distanční studijní opora.* Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta, 2007. 209 s. ISBN 978-80-210-4314-5.

PĚLUCHA, Martin a kol. *Venkov na prahu 21. století: venkov a jeho rozvoj na přelomu milénia, územní dopady znalostní ekonomiky na venkov, souvislosti vztahů města a venkova v globalizované ekonomice.* 1. vyd. Praha: Alfa Nakladatelství, 2012. 319 s. Ekonomie studium. ISBN 978-80-87197-49-3.

TOMŠÍK, Karel. *Evropská integrace a environmentální ekonomika.* Vydání jedenácté. V Praze: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, 2020. 125 stran. ISBN 978-80-213-3044-3.

URBÁŠKOVÁ, Hana. *Udržitelný rozvoj venkova.* Vyd. 2. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2013. 140 s. ISBN 978-80-7204-859-5.

Internetové zdroje

Energetika Kněžice s.r.o. [online]. Výpis z obchodního rejstříku. Dostupné z: <https://justice.cz/> [citováno 14.2.2024]

First quarter of 2023 Government debt down to 91.2% of GDP in euro area Down to 83.7% of GDP in EU [online]. Eurostat. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/> [citováno 24.10.2023]

Historie obce Kněžice [online]. Obec Kněžice. Dostupné z: <https://obec-knezice.cz/> [citováno 14. 2. 2024]

Koncepce rozvoje venkova [online]. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. Dostupné z: [Ministerstvo pro místní rozvoj ČR - Koncepce rozvoje venkova \(gov.cz\)](https://www.mmr.gov.cz/cs/narodni-dotace/podpora-a-rozvoj-regionu/podpora-rozvoje-regionu-2022/podpora-obnovy-a-rozvoje-venkova) [citováno 3.2.2024]

Oficiální stránky obce Kněžice [online]. Obec Kněžice. Dostupné z: <https://obec-knezice.cz/> [citováno 5. 1. 2024]

Podpora obnovy a rozvoje venkova [online]. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. Dostupné z: <https://mmr.gov.cz/cs/narodni-dotace/podpora-a-rozvoj-regionu/podpora-rozvoje-regionu-2022/podpora-obnovy-a-rozvoje-venkova> [citováno 3.2.2024]

Průběžné přehledy zapojení do MA21 – k dnešnímu dni [online]. Cenia. Dostupné z: <https://ma21.cenia.cz/cs-cz/ma21vdatech/ma21dnes.aspx> [citováno 3.2.2024]

Strategie udržitelného rozvoje Evropské unie [online]. Enviwiki. Dostupné z: https://www.enviwiki.cz/w/index.php?title=Strategie_uds%20Evropsk%C3%A9_unie&oldid=24139 [citováno 5. 11. 2023]

Strategický plán Společné zemědělské politiky na období 2023–2027 [online]. Ministerstvo zemědělství ČR. Dostupné z: <https://eagri.cz/public/portal/mze/dotace/szp-pro-obdobi-2021-2027> [citováno 3.2.2024]

Sustainable Development Report. Dashboard [online]. Dostupné z: <https://dashboards.sdindex.org/map> [citováno 24.10.2023]

Těžba kobaltu: Jak vysoká je její cena a kdo za ni platí? [online]. Centrum pro lidská práva a demokracii. Dostupné z: <https://www.centrumlidskaprava.cz/blog/tezba-kobaltu-jak-vysoka-je-jej-cena-kdo-za-ni-plati> [citováno 24.10.2023]

Výhledy české ekonomiky pro rok 2024 [online]. Deloitte. Dostupné z: <https://www2.deloitte.com/cz/cs/pages/about-deloitte/articles/vyhledy-ceske-ekonomiky.html> [citováno 1.12. 2023]

Výroční zpráva 1022 MAS Mezilesí [online]. MAS Mezilesí. Dostupné z: <https://www.masmezilesi.cz/> [citováno 9.3.2024]

When size matters: scaling up delivery of Czech local services [online]. Ecoscope. Dostupné z: <https://oecdoscope.blog/2016/07/26/when-size-matters-scaling-up-delivery-of-czech-local-services/> [citováno 27.1.2024]

Zdroje dat

Český statistický úřad, 2024 [online] <https://www.czso.cz/csu/czso>

Nástroj ArcGIS, [online] <https://www.arcgis.com/home/webmap>

Nástroj Geopas, [online] <https://geopas.cz/obce>

Obec Kněžice

Dokumenty obce Kněžice

Rozvojový plán obce Kněžice, 2019

Územní plán obce Kněžice, 2014

Zákony

Ústava ČR, 1993

Zákon č. 17/1992 Sb. o životním prostředí

Zákon č. 128/2000 Sb. o obcích (obecní zřízení)

Zákon č. 129/2000 Sb. o krajích (krajské zřízení)

Zákon č. 218/2000 Sb. o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla)

Zákon č. 248/2000 Sb. o podpoře regionálního rozvoje

Zákon č. 541/2020 Sb. o odpadech

Zákon č. 283/2021 Sb. Stavební zákon

8 Seznam obrázků, tabulek a grafů

8.1 Seznam obrázků

Obrázek č. 1 - Dluh států EU vůči HDP, zdroj: ec.europa.eu/eurostat/.....	17
Obrázek č. 2 - Hierarchie procesu MA21, zdroj: Frýdková in Nunvářová, 2007. Vlastní zpracování.....	26
Obrázek č. 3 - Typologie území Česka, zdroj: www.arcgis.com. Vlastní zpracování	28
Obrázek č. 4 – Mapa území obce Kněžice a místních částí, zdroj: www.geopas.cz.....	33
Obrázek č. 5 – Oblast působnosti MAS Mezilesí, zdroj: Výroční zpráva 2022. Vlastní zpracování.....	38

8.2 Seznam tabulek

Tabulka 1 - Analýza problémů a potřeb venkova, zdroj: Koncepce rozvoje venkova, MMR 2019.	24
Tabulka č. 2 – Indikátory pro hodnocení udržitelného rozvoje obce Kněžice, zdroj: Hřebík Š., Novák J. Třebický V., 2006. Vlastní zpracování.....	41
Tabulka 3 – Veřejný prostor a služby v obci Kněžice, Zdroj: Indikátory udržitelného rozvoje pro města a obce. Vlastní zpracování	45
Tabulka č. 4 - Roční produkce emisí před realizací projektu. Zdroj: obec Kněžice. Vlastní zpracování.....	52
Tabulka 5 – Roční produkce emisí po realizaci projektu, Zdroj: obec Kněžice. Vlastní zpracování.....	52

8.3 Seznam grafů

Graf č. 1 – Obec Kněžice – druhy pozemků, zdroj: ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování.....	35
Graf č. 2 – Počet obyvatel, zdroj: ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování	36
Graf č. 3 – Výsledek hospodaření (mil. Kč), zdroj: ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování.....	42
Graf č. 4 – Podnikatelské subjekty, zdroj: ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování	43
Graf č. 5 – Počet podnikatelů, zdroj: ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování	44
Graf č. 6 – Podíl nezaměstnaných osob (%): ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování.....	45
Graf č. 7 – Podíl populace (%): ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování	47
Graf č. 8 – Volební účast (%): ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování	47
Graf č. 9 – Koeficient ekologické stability: ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování.....	49
Graf č. 10 – Podíl výdajů (%): ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování	50
Graf č. 11 – Produkce komunálního odpadu (kg/obyv) a podíl vytríděných složek komunálního odpadu (%): ČSÚ, 2024. Vlastní zpracování.....	51